

NŐSZEMÉLY

F E M I N I S T A L A P

VII. évfolyam 1997/2.

Ára: 98 Ft

- Mennyibe kerül a nők türelme?
- Vetkőzés és filmforgatás
- Törvénytől védve...?

Kafka Margit – Székely Aladár felvétele

TARTALOM

	Nőknek szól!	3
	Hírek	4
NŐI MUNKA	A nők fizetetlen munkájának mérése	6
	Mennyibe kerül a nők türelme?	10
	Nagymáté Orsolya: Karrier női módra	11
JOGVÉDELEM	A rendőrségnél még a csodára várunk	12
	A gyermekvédelmi törvényről	14
NŐI IRODALOM	Bozzi Vera: Roburban született regény	15
	Alföldi Mari: Miért ismerünk olyan kevés női író?	18
PROSTITÚCIÓ	Betlen Anna: Törvénytől védve...?	21
FILM	Helyzeti előny – vetkőzés és filmforgatás	24
NŐI REKLÁM	Benda Szidónia: A fű kinő belőled	25
FÉRFI-SZÉPSÉG	Formába hozzuk	26
NŐSZERVEZETEK	A Nők Világbankja Magyarországi Egyesülete	27
FEMINISTA ARCHÍVUM	Nagy Anikó: A Magyar Asszonyok Könyvtára	28
	Kafka Margit: Az asszony ügye	

NŐSZEMÉLY

A Feminista Hálózat lapja

Szerkesztők:

Acsády Judit
Bozzi Vera
Bullain Nilda
Elekes Irén Borbála

A szerkesztőség címe azonos a Feminista Hálózat címével:
(1399 Bp., Pf. 701/1092)

ISSN 1219-1981;

A Nőszemély HÍR-NŐK hálózaton olvasható:

<http://kazy.elte.hu/personal-home/eva/women/medium/index.html>

Gondozta: Gutenberg Unokái

Lapunk a Pro Helvetia Svájci

Kulturális Alapítvány

támogatásával készült

PRO HELVETIA

HOL KAPHATÓ A NŐSZEMÉLY?

Balázs Béla Stúdió (V., Bajcsy-Zsilinszky út 36-38.)

Ciánkáli Hajó (Duna, a Batthyány térenél)

Cirko-Gejzír (VIII., Lőrinc pap tér 3.)

Dalmát Kávézó (Szentendre)

Egyetemi Színpad (V., Szerb u 21-23.)

Gondolkodó Könyvesbolt (VI., Ó u. 40.)

Írók Boltja (VI., Andrassy út 45.)

Kultúrtrade Könyvesbolt (I., Krisztina krt. 34.)

Odeon Kft. (XIII., Hollán E. u. 7.)

Örökmozgó (VII., Erzsébet krt. 39.)

Pont Könyvesbolt (V., Mérleg u. 6.)

Szindbád Mozi (XIII., Szt. István krt. 16.)

Tam-Tam Klub (XIII., Csanády utca)

Tabán Mozi (I., Krisztina krt. 87/89.)

Nőknek szól!

Mi az, ami a nőknek szól a mai világban? A Coca-Cola Light ellazító fürdőgolyói és sármos kihordó fiúja, „aki már itthon is meghódította a női szíveket”. A Sunlicht, „aki” még mindig a legjobb barátunk, bár Dóra elcsúszásmentes betétei is könnyebbé teszik nehéz napjainkat. A Melody kisautó, amelyikbe kis-kötényünkben pattanhatunk be, hogy Melody FM-et hallgatva („egy rádió hölgyekről, nem csak hölgyeknek”) elmeneküljünk undok és unalmas férjeink szűrős tekintete elől. Persze a reklámokon kívül szól még nekünk sok-sok női magazin, vár ránk hetente egy újabb Meglepetés, Tina, Kiskegyed, Nők Lapja, a szépség és a siker várva várt titkos receptjeivel. Még ez sem elég: pénztárcánktól és neveltetésünktől függően a Júlia sorozat vagy Danielle Steel könyveiben sirathatjuk meg nem élt románcainkat, a tévécsatornákon pedig végignézhethetjük az Ombudsnő című kevéssé izgalmas riportműsort, rosszabb esetben randevúzhatunk Edittel.

Sok minden közül választhatunk tehát, de valahogy keserű szájját hagy az emberben (ha nő), hogy ennyire kiszámíthatóan felszínesnek és önbecsülésmentesnek látják őt a mai modern kommunikációs társadalom marketing-igazgatói, reklámszöveg-írói, könyv- és forgatókönyv-írói, a Nagy Kommunikátorok. A kép ennél azért árnyaltabb, tudom, s éppen ehhez kívánunk mi is hozzájárulni egy olyan újsággal, amely nőknek szól, nekünk és rólunk. Rólunk, akiknek a háztartásban és a gyerekekkel ledolgozott napi 8–16 óránk egy fillérrel sem gazdagítja a nemzet össztermékét. Rólunk, akik még mindig átlagosan 20%-kal kevesebbet kapunk ugyanazért a munkáért, mint férfitársaink. Akiket hét alapkategóriába tipizált a világirodalom, amelynek azonban csak néhány évtizede vagyunk alkotó részesei.

Rólunk, akik rendszeresen halljuk a szomszédasszony sírását a fürdőszobai falon át, és gyermekeinkről is, akiket rendszeresen megüt a férjünk, és akik a felnőttek fizikai fölénye miatt speciális jogi védelemre szorulnak. Rólunk, akiknek az ölen jó fekvésű cégek telkeket kínálnak eladásra. Akik jobbnak látjuk álnevet használni, ha a szexualitásunkról írunk. Rólunk, akik örök haragban vagyunk a meztelenségünkkel, a testünkkel, amelynek olyannak kellene lennie, hogy mindenki láthassa és mi szorgalmasan hidratálunk és masszírozunk ennek érdekében, de aztán mégsem akarjuk, hogy lássák, mert azért az mégsem olyan magától értetődő dolog. Rólunk, akik szabad egyéneknek hisszük magunkat, de naponta kötünk önmagunkkal kompromisszumot, mert mégiscsak nők vagyunk, és egy nővel szemben megvannak az elvárások a mai világban. Elsősorban persze önmagunk elvárásai.

Egy „szerény, de szenvedélyes” székely asszony 1888 és 1928 között 4000 kötetnyi anyagot gyűjtött össze abból, „amit bárki asszonyokról vagy asszonyokhoz írt, (...) vagy amit a magyar asszonyok művelése, nevelése szempontjából lényegesnek érzett: jogtörténet, gyermek- és nőnevelési útmutató, illem-szabály, szakácskönyvek (...), amit magyar vagy külföldi asszonyok valaha leírtak levél, útleírás, vers, novella, dráma, regény vagy tanulmány formájában”. (lásd 28–30. oldal) Ha ma készülné ilyen gyűjtemény, jó lenne, ha minél több értékes – hasznos, nemes, esztétikus, egyedi – írás és kép kerülne bele, jó lenne, ha elektronikus chipeken tárolná annak bizonyítékait, hogy értelmes, egyenrangú fele vagyunk a magyar társadalomnak. Jó lenne, ha ami nekünk szól, általunk, rólunk és értünk is szólna.

–bn–

HÍREK

Szerepváltozások

A nők nagyobb arányban lesznek neurotikusok vagy depressziósok, gyakrabban szednek nyugtatót és altatót problémáik megoldására, mint a férfiak. Ez olvasható abban a statisztikai adatokkal, grafikonokkal és táblázatokkal alátámasztott tanulmánykötetben, amelyet Lévai Katalin, a Munkaügyi Minisztérium egyenlő esélyek titkárságának vezetője mutatott be a sajtónak.

A Szerepváltozások című könyv a hazai nők helyzetével foglalkozik, s három nagyobb blokkra tagolódik: az elsőnek a munka és a karrier a témája, a másodiké a család, a háztartás és a gyerekek, az utolsó pedig az egészség, a szocializáció és az integráció.

Lásd cikkünket a 11. oldalon

A SEED KISVÁLLALKOZÁS-FEJLESZTÉSI ALAPÍTVÁNY

november végén kétnapos nemzetközi konferenciát rendez a
családi vállalkozásokról

– családi vállalkozások résztvevőinek,
non-profit szervezeteknek,
szakértőknek és döntéshozóknak.

A téma erősen érinti a nőket,
akik igen gyakran a családi vállalkozás
kulcsszereplői.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk.

További információ és jelentkezés:
SEED Alapítvány, Forrai Judit
Tel.: 212-2179, 316-4987, 315-0195

KAMPÁNY A MÉLTÓ SZÜLÉSÉRT

A „Mérce” Egyesület neve fémjelzi azt az új civil kezdeményezést, amelynek keretében felmérést készítenek a hazai szüléset állapotáról. Egyéni megfigyelésekre, interjúkra, magánlevelekre alapozva kívánják összeállítani „Szülészeti Kalauzukat”, amelyben az egyes intézményeket nem csak tárgyi, de szemléletbeli és emberi oldaláról is elemzik. Teszik mindezt természetesen a jobbításra, az alternatív, nő- és bababarátabb szülészeti eljárásokra való áttérésre való ösztönzés reményében.

A kampány lengyel mintára indult, ahol mintegy 15 000 nő csatlakozott a hasonló felhívásra és állt ki együtt a „Méltó módon szülés” mellett.

A kampányról minden héten értesítik az érdeklődőket a Népszava szombati számában. Várják mindenkinek a levelét, aki szülésének során átélt élményeit meg kívánja velük osztani.

Cím: Mérce Egyesület
1364 Budapest, Pf. 340.

NŐI MÉLTÓSÁG A REKLÁMBAN

„A reklámban nem kívánatosak sem képben, sem szóban a szexista sztereotípiák” – nyilvánította ki kétharmados többséggel az Európa Parlament szeptember 16-án. A strasbourgi plenáris ülésen egyúttal felszólították a tagországokat, hogy a korábnál határozottabban védelmezzék a szexuális erőszak áldozatait.

Az Európa Parlament képviselői javasolták, hogy 1999 legyen a nőket ért erőszak elleni harc éve a kontinensen. Szorgalmazták továbbá, hogy a reklámszakma dolgozzon ki egy olyan kódexet, amely tiltja a nők hátrányos megkülönböztetését. Hasonló magatartást várnak a reklámok ellenőrzésére létrehozott európai szövetségtől (EASA) is. A hat évvel ezelőtt megalakított nemzetközi szervezet fellépése azért lenne fontos, mert a szövetség huszonekét tagja között az Európai Unió tizenöt állama is megtalálható.

A szociáldemokraták egyik német képviselőnője hangsúlyozta, hogy a korlátozó lépésekkel nem cenzúrát akarnak bevezetni: az intézkedések a nők méltóságát védik. Ennek érdekében az Európai Parlament azt is indítványozza, hogy a reklámokban tiltsák meg a pornográf és a szexuális erőszak népszerűsítését szolgáló elemek felhasználását.

–oz–

(A témához kapcsolódó riportunk a 25. oldalon található.)

KÓDOK ÉS KOZMETIKUMOK

„Kódolt rendszerben élünk, ami évszázadokon át kritika nélkül ismételte meg önmagát” vallja Drozdik Orsolya, aki azt igyekszik megmutatni, hogy a történelem során milyen alárendelt szerepekben ábrázolta a nőt a tudomány és a művészet. Drozdik Orsolya a hetvenes évek végén hagyta el szülőhazáját. 1980 óta New Yorkban él, de – mint mondja – igazából nem telepedett meg sehol. Munkáival a magyarországi érdeklődők is rendszeresen találkozhatnak, idén például a Goethe Intézet Andrássy úti termében „Oshido: Kozmetikai termékek nők számára” címmel rendezett kiállítást. A tárlat plakátja, amelyet Drozdik Orsolya a Nősze-mély szerkesztőségének dedikált, lapunk hátsó borítóján látható.

Fotó: Mandu

Negyedik kedd

Minden hónap negyedik keddjén este 7 órától az RS9 STÚDIÓSZÍNHÁZBAN továbbra is a

FEMINISTA HÁLÓZAT tart beszélgetéseket nőkről, nőkkel és férfiakkal. Szeretettel várjuk az érdeklődőket!

SOROS A NŐKÉRT

SZEPTEMBERBEN A KÖZÉP EURÓPA EGYETEM KEREPESI ÚTI KOLLÉGIUMÁBAN TARTOTTA A „SOROS BIRODALOMHOZ” TARTOZÓ OPEN SOCIETY NETWORK (NYÍLT TÁRSADALOM HÁLÓZAT) ELSŐ OLYAN FÓRUMÁT, AMELYEN MEGVITATTÁK, HOGY A DEMOKRÁCIÁÉRT ÉS A CIVIL TÁRSADALOMÉRT ELKÖTELEZETT ALAPÍTVÁNY HOGYAN TEHET TÖBBET A NŐK ÉRDEKÉBEN.

A PAZAR KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT MEGRENDEZETT ESEMÉNYRE MINTEGY 25 ORSZÁGBÓL ÉRKEZTEK DELEGÁCIÓK, TÖBBEK KÖZÖTT A TENERENTÚLRÓL ÉS TÖBB ÁZSIAI ORSZÁGBÓL IS. A HELYI SOROS IRODÁK ALKALMAZOTTAIN KÍVÜL KÉPVISELTETTÉK MAGUKAT A LEGKÜLÖNFÉLÉBB NŐSZERVEZETEK (SAJNOS A MAGYARORSZÁGI NŐSZERVEZETEK CSAK ELVÉTVÉ), ÉS KÜLÖNFÉLE ALAPÍTVÁNYOK KÉPVISELŐI. A KONFERENCIÁT ÜDVÖZLŐ LEVELÉBEN SOROS GYÖRGY ELKÖTELEZTE MAGÁT A NŐPROGRAMOK FEJLESZTÉSE ÉS TÁMOGATÁSA MELLETT. BUDAPESTEN AZ OSI IRODÁJÁBAN MEG IS KEZDTE MŰKÖDÉSÉT AZ ELSŐ „SOROS NŐPROGRAM”.

A nők fizetetlen munkájának mérése

Az alábbi cikk az INSTRAW, az ENSZ keretében a nők helyzetének javításával foglalkozó nemzetközi kutatási és képzési intézet támogatásával készült el. A cikket az ENSZ tájékoztatási hivatala tette közzé.

Még fel sem kelt a nap, reggel fél hét van, amikor a kutató megérkezik a családi otthon ajtajához. A következő egy óra folyamán igyekeznek a lehető legnagyobb mértékben észrevétlen maradni a lakásban, ám gondosan feljegyzi, milyen tevékenységeket végeznek a család tagjai. Ez idő tájt alighanem mosakodás, öltözködés folyik, meg a reggeli elkészítése, esetleg a ház körüli állatok etetése, az iskolában

vagy a piacon szükséges dolgok összeszedése.

A különféle tevékenységek időtartamát is rögzíti a kutató, akárcsak azt, ha valamely tevékenység több személyt érint egyszerre a családban – például az anya segít egy gyereknek vagy egy idősebb családtagnak a cipő felhúzásában, a fésülködésben stb.

A nap hátralevő részében azután a kutató változtatja megfigyeléseinek színhelyét: hol itt tartózkodik, hol egy másik, közeli lakásban. Mindkét helyen figyelemmel kíséri az éppen zajló tevékenységeket és kikérdezi a család tagjait, mit csináltak, amíg távol volt. Hogy az idegen személy jelenléte minél kevesebb zavaró hatással járjon, egy-egy napon összesen legfeljebb négy órát tölthet a vizsgálat végzője egy megfigyelt család otthonában.

Ez a fajta adatgyűjtés az első, keserves lépést jelenti a nemek közti munkamegosztás statisztikai vizsgálatában. Az eljárás módszere korántsem új: az egyes tevékenységekre fordított időt kell rögzíteni. Az eredmények azonban újak lesznek: az adatok összegzése és feldolgozása révén az időmérlegek olyan tevékenységeket is magukban foglalnak majd, melyek eddig statisztikai szempontból láthatatlanok maradtak. A hagyományos adatgyűjtés nem terjedt ki ezekre a – nagyrészt lebecsült – tevékenységekre, melyeket általában nők végeznek.

Néhány példa is elegendő annak érzékeltetésére, miről is van szó: ha egy nő ruhákat varr a szabadidejében, s a megrendelők készpénzben vagy természetben fizetnek, a jövedelem rejtve marad, akárcsak maga a munka és annak terméke; ugyanez történik akkor, ha egy nagymama az unokákra felügyel, amíg lánya dolgozik, vagy ha a földműves felesége segít férjének az ültetésben és a termés betakarításában, gondozza a baromfiállományt vagy műveli a konyhakertet, teljesen önállóan, ám anélkül, hogy munkájáért fizetést kapna. Szerepét a „háztartásbeli” szó írja le, s noha a háziasszonyi tevékenység nehéz és időigényes munka, a hagyományos gazdasági fogalomrendszer keretei közt ezt senki nem értékeli – valószínűleg még maga a háziasszony is úgy fogja fel a dolgot, hogy ő tulajdonképpen „semmit sem csinál”.

Az adatgyűjtés nehézségei

Két évtizeddel ezelőtt Mexikóvárosban, a nők helyzetével foglalkozó első világkonferencián a résztvevők elvben elfogadták, hogy szükség van az informális, fizetetlen és háztartási

munkák mérésére és értékelésére. Noha a számítógépek korszakában a statisztikai adatok eddig soha nem látott tömege keletkezik, a női munkatevékenységek mértékéről és értékéről máig alig van hozzáférhető adat. Ez a statisztikai hiányosság nem pusztán a nemek közti viszony problémáit jelzi: egyszerűsített közvetlenül érinti a gazdasági és szociálpolitikai tervezést is.

A statisztikákat sokan tekintik unalmas papírhalmozatnak, ám a valóságban a statisztikai felmérések viszik előre a döntéshozatali folyamatokat. Szinte mindenki hallotta már például a bruttó hazai termék (GDP) kifejezést, de kevesebben tudják, hogy ha ezt az alapvető adatot helytelenül mérik, akkor számtalan kormányzati funkció is károsodik, tévessé vagy elégtelenné válik a szociális szolgáltatásoktól a várostervezésig, a szállítástól az oktatásig. A GDP, egy ország teljesítménye a javak és szolgáltatások létrehozásában olyan adat, mely manapság rengeteg dolgot magában foglal, de számos téren csaknem ugyanennyi tényezőt figyelmen kívül is hagy. Afrika déli részén például a becslések szerint a nők gondoskodnak a saját (háztartási) fogyasztást szolgáló élelmiszer termelésének 80%-áról, s ők végzik az összes mezőgazdasági termelő tevékenység több mint felét. A térségbeli hivatalos GDP-számítások azonban rendszerint csak a belföldi piacra vitt vagy exportált terméket veszik figyelembe: az áruba bocsátott terméket, melynek termelői túlnyomórészt a férfiak.

Az országos elszámolási rendszert (SNA), mely a GDP értékét meghatározza, már felülvizsgálták és módosították, hogy kiterjedjen a háztartáson belül termelt javak összességére és a termeléssel összefüggő tevékenységekre is, amilyen például a vízhozás. A háztartásbeli varrónők munkája, amely az ún. informális szektor része, elismert gazdasági tevékenységgé vált. Noha a fizetetlen háztartási munka és személyes szolgáltatások (főzés, javítások, gyermekgondozás stb.) még mindig nem tartoznak a GDP-számítás körébe, az 1993-as SNA-dokumentum javasolja olyasfajta, alternatív GDP-konceptiók kidolgozását, melyek mellékelszámolások formájában vetnének számot az összes efféle tevékenységgel.

A nemek szerinti részrehajlás megszüntetése

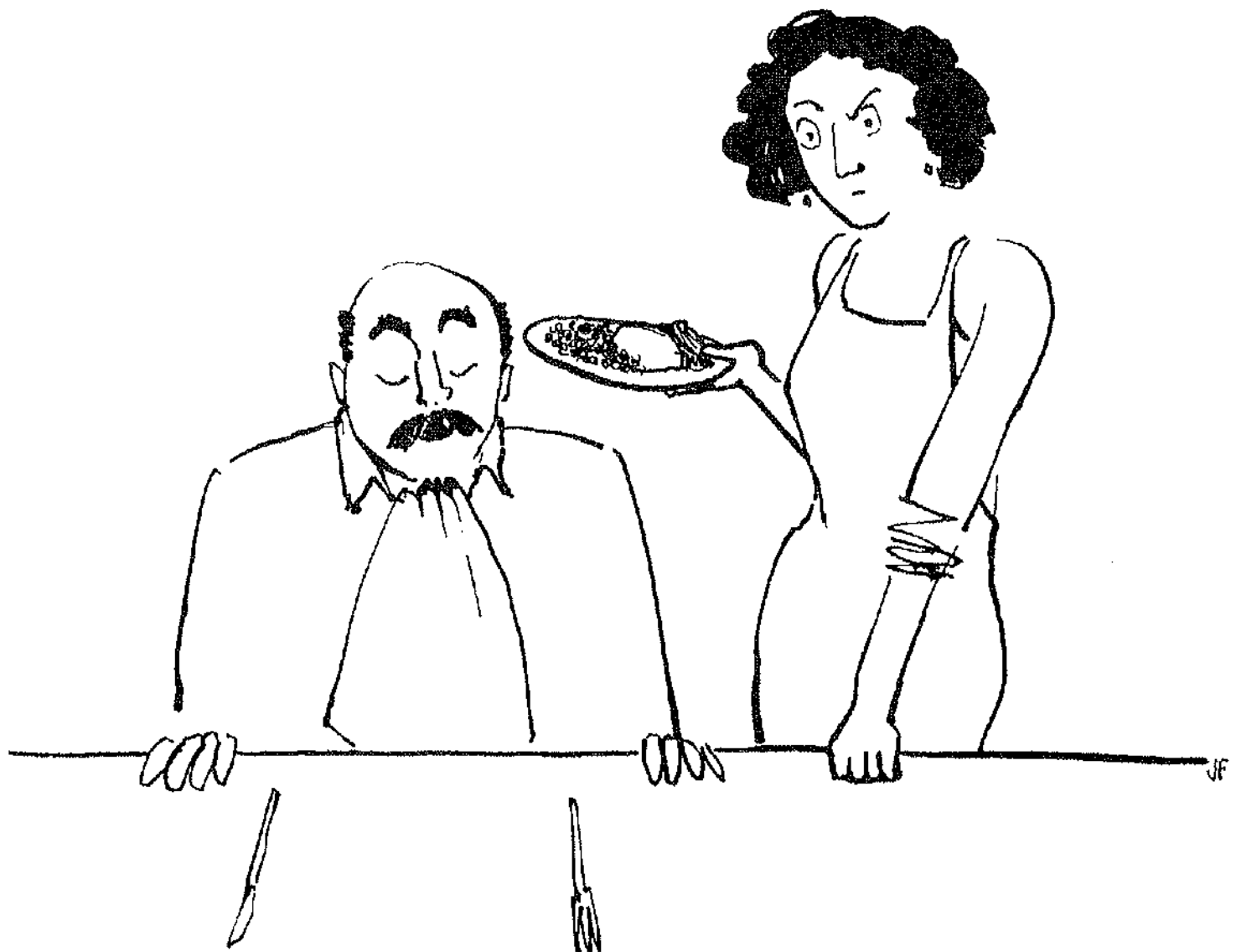
Kétségtelen, hogy a probléma bizonyos mértékben a statisztikai eljárásokból ered, azokból a módszerekből, amelyek vagy egyenlőtlenül kezelik a nemeket, vagy – a legjobb esetben – semlegesek e tekintetben, vagyis figyelmen kívül hagyják a férfiak és nők helyzete közti különbséget. A népszámlálások és más felmérések során például abból indulnak ki, hogy a családi otthonban élő felnőtt férfi a háztartás feje, így rendszerint neki teszik fel a kérdéseket. Mindennemű elfogultság, amely a válaszaiban tükröződik, tényként kerül az adatok közé, s végső soron ezek a részrehajló megítélésen alapuló adatok, összekapcsolódva más, hasonlóan keletkezett adatokkal, a kormányzati politikát megalapozó statisztikai tényezőkké válnak.

A nemek szerinti, helyálló statisztikák kifejlesztése két irányban követel meg erőfeszítéseket: egyrészt ki kell küszöbölni a nemek szerinti részrehajlást a hagyományos típusú adatgyűjtésben, másrészt fel kell számolni azt a szembeötlő statisztikai hiányosságot, amely miatt a nemzeti termelés számításából kimarad a nők – és férfiak – fizetetlen és háztartási munkájának figyelembe vétele. A hagyományos statisztikában a nemi részrehajlás megszüntetése annyit jelent, hogy az eddig tényként kezelt feltevéseket felül kell vizsgálni, s az elfogulatlan átértékelésnek megfelelően ki kell igazítani a régi eljárásokat.

Az életkor és a nem igen fontos tényező, s a válaszok nagyon eltérők lehetnek attól függően, hogy ugyanazokat a kérdéseket férfiaknak vagy nőknek tesszük-e fel. Ha például általában csak a férfi családfőket kérdezik ki a felmérések készítői, megtörténhet, hogy a válaszok nem festenek valóságos képet a családtagok közti tényleges munkamegosztásról, sem az egész család prioritásairól. Ugyancsak kétségtelen, hogy a férfi családfőket megcélzó intézkedések nem feltétlenül javítják a többi családtag helyzetét. A nemekre vonatkozó információkat ezért gondosan be kell illeszteni az összes hagyományos népszámlálás és egyéb felmérés keretei közé.

A napi munka fogalmának újbóli meghatározása

A fizetetlen munka mérésére manapság csak egyetlen átfogó eljárás létezik: a módszeres időmérleg-vizsgálatok, melyek célja annak kimutatása, hogy az adott személy mivel tölti el az idejét. Ezek a vizsgálatok viszonylag pontos becsléseket tesznek lehetővé a fizetetlen háztartási tevékenységekre vonatkozóan, jelzik az efféle tevékenységek napi, heti és idényjellegű megoszlását és viszonyukat a gazdasági, illetve nem gazdasági tevékenységekhez. Az efféle, részletes adatok arról, hogyan töltik el a felmérésbe bevont személyek a napjaikat, mennyi időt fordítanak munkára, játékra, evésre, alvásra stb., a fejlett ipari országokban széles körben használatosak, a fejlődő országok legtöbbszörében azonban nem. A szokásosan alkalmazott eljárások – naplók kiosztása a vizsgált személyeknek, beszélgetések, melyeket képzett szakemberek folytatnak – gyakran nem megfelelők a fejlődő országok viszonyai közepette, főként olyan távoli, vidéki területeken, ahol az írni-olvasni tudók aránya alacsony.

„Minden nőnek szüksége van egy férfiről, aki gondoskodik róla”
Jackie Flemming, angol karikaturista

Ám éppen ezeken a területeken lenne a legfontosabb az alapvető adatok összegyűjtése. Nepálban például, noha a családi jövedelmek több mint kétharmadát a háztartások szintjén folyó tevékenységek hozzák létre – beleértve a saját fogyasztást szolgáló mezőgazdasági termelést is –, a bruttó hazai termék 1993-as adatainak összeállításakor kimaradt a betakarítás utáni és a későbbi, többnyire nők által végzett élelmiszer-feldolgozási munkák java része; csak a háziipari és egyéb ipari tevékenységeket vették figyelembe a GDP-számítások során. A GDP adatállománya még a saját fogyasztást szolgáló, csekélyebb jelentőségű növények termesztését sem tartalmazza; e növények termesztése is olyan munka, mely döntően a nőkre hárul.

Az újszerű eljárások, melyeket a kutatók manapság igyekeznek kifejleszteni, azt célozzák, hogy a felmérések kiterjedjenek az eddig figyelmen kívül hagyott termelési tevékenységekre, valamint a háztartási munkákra is, melyeknek gazdasági szerepe alighanem jóval nagyobb. Az adatokat nemek szerint elkülönítve gyűjtik, hogy az eredmény tükrözze a szóban forgó tevékenységek tényleges hatását mind a háztartások gazdasági helyzetére, mind a nemzetgazdaság egészére. A statisztikusok jelenleg több országban dolgoznak egy olyan, kiegészítő számítási rendszer kifejlesztésén, amely segíthet a háztartási gazdasági szektor vizsgálatában, méreteinek és termelékenységének jobb meghatározásában.

Külön kategóriák alakulnak ki a mások számára végzett fizetetlen tevékenységek számbavételére: takarítás, mosás, a családi pénzügyek kezelése stb. Az új, kiegészítő számítási rendszer a „személyes fejlődést” szolgáló tevékenységekre is ki fog terjedni, így a nevelési és oktatási munkára, amelynek fontos beruházási értéke van. A GDP kibővített koncepciójának ezek az elemek is részévé válnak. Az egyéb személyes tevékenységek – például az evés, az alvás, a pihenés –, melyek nyilvánvalóan nem végezhetők mások helyett és mások hasznára, vagy a személyes fenntartási tevékenység kategóriájába kerülnek (pl. amikor valaki a saját haját mossa, nem pedig valaki másét), vagy a személyes fogyasztás kategóriájába (olvasás, tévénézés stb.). Ezek nem számíthatók be a termelésbe, az ilyesfajta dolgokra fordított időt is érdemes azonban mérni, mert az adatok információt nyújtanak az élet minősége kapcsán.

A lehetséges buktatók

Az időmérleg-módszer alkalmazása természetesen felvet néhány problémát is. Például, gyakorlatilag senki nem végzi a vizsgált tevékenységeket teljes elszigeteltségben, sem valamilyen szigorú egymásutániságban. Számos különböző feladat – és a megoldására fordított idő – részben vagy teljesen átfedi egymást. A háztartáson belül igen gyakran folyik többféle tevékenység egyidejűleg, főként ha a munkák közé tartozik gyermekek felügyelete és gondozása is. Egy anya ritkán foglalkozhat úgy akármivel is – legyen az akár főzés, akár egy ismerős meglátogatása –, hogy ugyanazon időben ne hárulna rá valamilyen feladat a gyermekekkel kapcsolatban. Ezek az egymást átfedő tevékenységek a gazdaság szférájába is átnyúlhatnak, például számos esetben a növénytermesztésben dolgozó anyának kell törődnie a mellette levő gyermekkel.

A további lépések

E problémák ellenére az időfelhasználási adatok gyűjtése az egyetlen elfogadható módszer az általában figyelmen kívül hagyott tevékenységek felmérésére. A következő, elengedhetetlen lépés az általános módszertani irányelvek kifejlesztése, a hagyományos statisztikai elmélet és a helyszíni megfigyelések ötvözésével.

Egy vizsgálat során, amelynek része volt a cikkünk elején említett kora reggeli látogatás is, a kutatók a hagyományos időfelhasználási naplót alkalmazták, melyeket a közvetlen megfigyelés mellett annak alapján töltöttek ki, amit a felmérésbe bevont személyek elmondtak tevékenységeikről. A vizsgálat célja az volt, hogy számba vegye száz háztartáson belül a férfiak, nők és gyermekek által végzett összes, termelő jellegű tevékenységet. Öt, eltérő sajátosságokkal bíró települést választottak ki, hogy a felmérés reprezentálja a társadalom keresztmetszetét, az összes jövedelmi csoportot, mind városi, mind falusi környezetben. Az eredmények igazolták a várakozásokat: az időfelhasználási adatok révén fény derült sok olyan tevékenységre, melyek eddig kimaradtak a statisztika látóköréből.

Amennyiben sikerül megteremteni a kiegészítő számítások olyan rendszerét, mely a fizetetlen háztartási munkákat is magában foglalja, akkor mód nyílik e statisztikai szempontból „új” tevékenységek mennyiségének és értékének felbecsülésére. Az egyik megközelítési mód esetén ez a munkafordítások piaci értékének becslését jelenti, amihez természetesen szükség van a felhasznált idő gondos mérésére. A nem piaci keretben végzett termelő tevékenység értékének meghatározására a lehetséges módszerek széles köre kínálkozik – hogy csak egyetlen példát említsünk, ki lehet indulni abból, hány ruhát tudna egy anya megvarrni és eladni azon idő alatt, amíg napi gyermekgondozási tevékenységét végzi. Az időmérleg elkészítése révén az időráfordítások mérhetővé válnak, s a mért idő értékét a hipotetikus ruhakészítési munka árával tekinthetjük egyenlőnek.

A kiegészítő számítások rendszere igen messzemenő következményekkel járhat: közcélokra lehet így felhasználni a tulajdonképpen nagyon is magánjellegű tevékenységek pontos mérését. A fejlesztési politika intézkedéseinek célja általában a termelékenység fokozása, ám a növekvő termelékenység nem feltétlenül tükröződik az életszínvonal emelkedésében. Az ipari országokban például komoly kérdések vetődnek fel azzal kapcsolatban, mi a tényleges haszna az anyák teljes munkaidős foglalkoztatásának, ha hiányzik a megfelelő gyermekgondozási infrastruktúra, és nem megfelelő a háztartási munka megosztása a nők és a férfiak között. A fejlődő országokban az életszínvonal akár süllyedhet is, miközben a GDP növekszik. A Nepálban végzett előtanulmányok rávilágítottak, hogy a mezőgazdasági termelés eredményeinek a kereskedelmi szférába való fokozott bekerülése folytán a háztartások tagjai több időt töltenek a napi munkával, többet kénytelenek utazni, jóval többet költenek lényegében felesleges fogyasztási javakra, mert az otthoni termelés mind nagyobb része távozik a piac felé. Ebben az esetben a gazdasági fejlődés nem más, mint illúzió. Az időmérlegre vonatkozó adatok és a kiegészítő számítások országos rendszere eloszlatja az illúziókat és világgossá teszi a

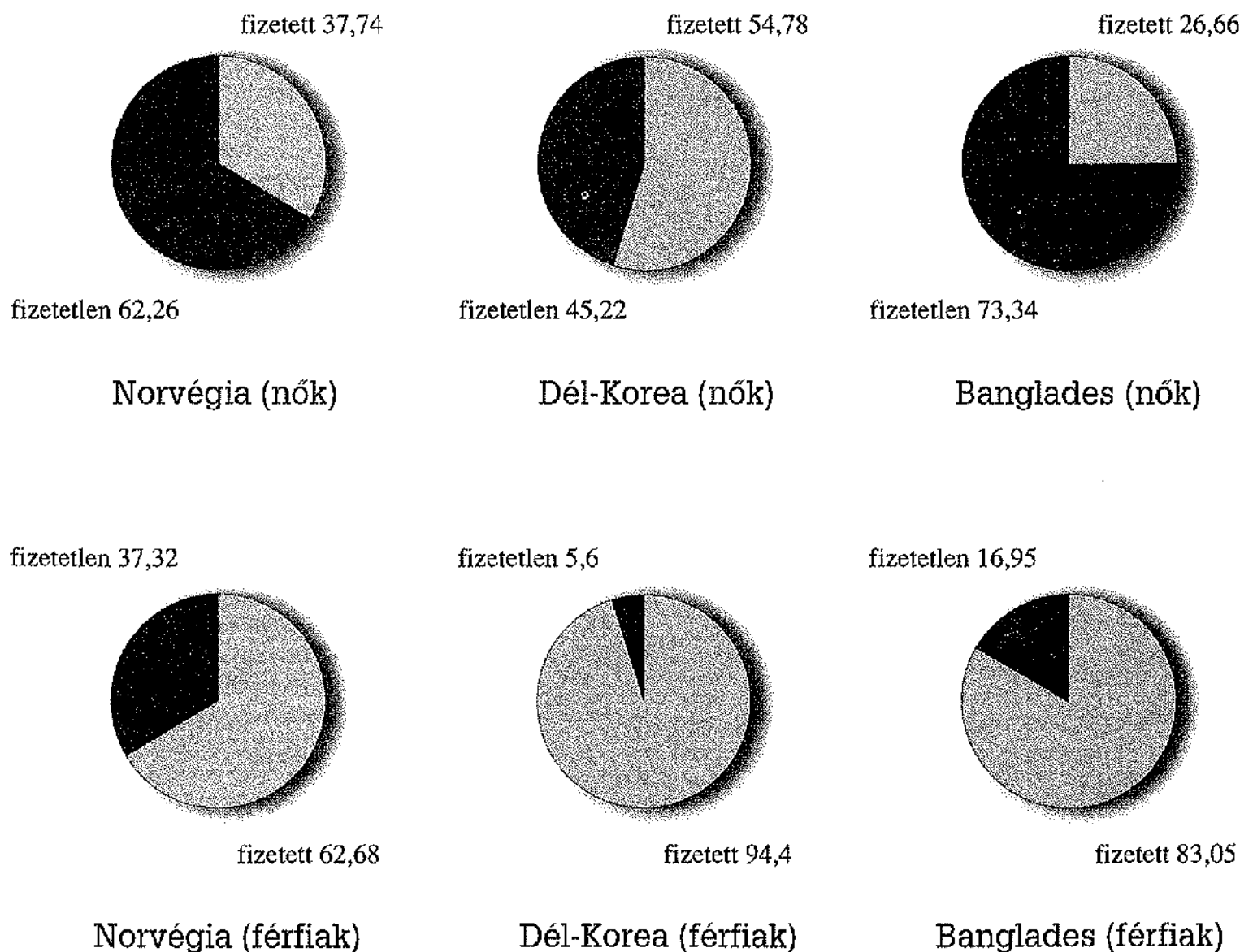
háztartásokban végzett fizetetlen munka terjedelmét és értékét. Talán még fontosabb, hogy e számítások révén megállapítható: a terhek aránytalanul nagy részét viselik a nők. Ezt már pusztán az a tény is jelzi, hogy a nők szinte mindenütt több időt töltenek munkával nap mint nap, mint a férfiak. Nepál esetében az időfelhasználás adatainak kiértékelésekor kiderült, hogy a nők a fizetett munka szférájában körülbelül ugyanannyit dolgoznak, mint a férfiak, ám emellett a nem piaci keretek közt a férfiakhoz képest kétszer annyi időt töltenek munkával.

A fizetetlen munka értékének elismerése azért is rendkívül fontos, mert így elérhető, hogy a társadalom ráébredjen, mennyire alapvető szerepet töltenek be a nők a nélkülözhetetlen szociális és gazdasági szolgáltatások egész sorának nyújtásában. Különösen a vidéki területeken igaz ez, ahol számos esetben a piac nem is kínálja a szóban forgó szolgáltatásokat, így ezek hozzáférhetetlenek volnának, ha a nők nem végeznék a megfelelő tevékenységeket, többnyire bárminemű

elismerés és segítség nélkül. Ha az ilyen munkavégzés – és gazdasági értéke – a statisztikákban láthatóvá válik, a nők könnyebben léphetnek fel azzal az igénnyel, hogy a társadalom teljes értékű tagjaiként kezeljék őket az egészségügy, az oktatás stb. területein.

A további lépések elkerülhetetlenül a különféle módszerek folyamatos kipróbálását, az alkalmatlanok elvetését és a beváltak megszilárdítását jelentik. Minden új eljárás megköveteli a tesztelést, a finomításokat és végül – amennyire ez lehetséges – a szabványosítást. Az összegyűjtött adatok mérésének és értékelésének statisztikai szempontból elfogadható formulája akkor alakítható ki, ha a helyi és országos körülményeket messzemenően figyelembe vesszük. Az eljárások kidolgozása komoly ráfordítást igényel, de végeredményben elvezethet a Mexikóvárosban megfogalmazott, hosszú távú célhoz: a nők eddig „láthatatlan” gazdasági és társadalmi hozzájárulásai a világgazdasági tevékenységek látható, elismert és értékelhető részévé válnak.

A fizetett és fizetetlen munkával töltött idő aránya, nemek szerint 1990–1991

Mennyibe kerül a nők türelme?

„Kérdés, hogy embertermelési kapacitásunkat a háztartásüzemben vagy a társadalomüzemben fejtsük-e ki?”

A mondat egy parlamenti képviselő ideai őszi felszólalásából való. Elemzését többféle feminista irányzat is sikerrel folytathatná: a pszichoanalitikus éppúgy, mint a nyelvvel vagy a jelképekkel foglalkozó.

A korrekt szavak nyomán nem jut eszünkbe szopás közben elszenderült kisbaba, sem pedig „butácska, édes gyerektopán”, de még egy tányér „csirke jóasszony módra” sem. Felrémlik ellenben a New Home Economics-nak (a háztartástudományoknak) néhány alapvető tétele. E komoly szakterület művelője Gary S. Becker 1992-ben kapott Nobel-díjat azért, mert a racionális haszonmaximalizálást elméletileg alkalmazta a házasságra és a családi munkamegosztásra. „Az emberek háztartásokat képeznek saját munkaerejük újatermeléséhez és gyermekeik felneveléséhez. A család, mint kétszemélyes vállalat, megválaszthatja, hogy miként osztja fel munkapotenciáját (értsd idejét) a kereső munka, a házimunka és a szabadidő között” – hangzik a tömör megfogalmazás. Most már csak azt kellene tudni, mely gazdasági tevékenységek eredményezhetnek jólétet és magas életszínvonalat, milyen áron és egyáltalán mi az, ami közgazdasági értelemben munkának számít. Nehéz elképzelni olyan érző nőt, aki a gyerekeknek adott esti puszit, a férjnek kivaszt ingeket vagy az édesanyja homlokára tett borogatást számlálgatná. Nem kevesebb ez, mint az élet („mely szent okokból élni akar”) szolgálata. Hogy lehet az önként vállalt, szeretettel végzett kötelezettségekkel egy napon említeni azt a tényt, hogy a nők fáradásait sem a nemzeti jövedelem, sem a bruttó nemzeti termék meghatározásakor nem veszik figyelembe?

A családban és munkaerőpiacon zajló, női munka minden oldalú elemzését végzi el Barbara Steigler: A foglalkozás NEM NEMek kérdése című tanulmányában. A problémafelvetés aktualitását az adja, hogy napjainkra olyan technológiai és munkaszervezési átalakulások mentek végbe, amelyek révén a sikeres teljesítmény egyik legfontosabb előfeltétele a szociális képességek fejlettsége lett. A képzés – különösen a vezetőképzés – felismerte ezt, és beépíti céljai közé e készségek javítását.

„A szociális kompetenciák egy-egy foglalkozáson belüli növekvő súlyáról folytatott vita azonban férficentrikus vonásokat mutat... azt a tényt, hogy a nőknek az előttük nyitva álló foglalkozásokban már évszázadok óta szociális és személyorientált képességeket kell kibontakoztatniuk, figyelmen kívül hagyják.

(...) – Az egyik oldalon egyre inkább felismerik a szociális képességek jelentőségét, a másik oldalon, ha a női foglalkozásokban van rájuk szükség, ugyanezen képességeket továbbra is alulértékelik.

– A nőknek – nemüknél fogva – egyrészt különleges szociális képességeket tulajdonítanak, másrészt viszont – ugyancsak nemük következtében – kevésbé jönnek számításba akkor, amikor az újonnan felfedezett szociális követelményekkel járó, jól fizetett posztok betöltéséről van szó.”

Stiegler azt állítja, hogy a foglalkozások összekapcsolása a nemmel olyan folyamat, amely bonyolult mechanizmusokon keresztül újra és újra hierarchiát hoz létre a nemek között.

Bemutatja a feminista elméleti vita kiindulási pontjait:

- a nemek közötti viszony társadalmi és kulturális konstrukcióként értelmezhető;
- létezik a nemek jelképes

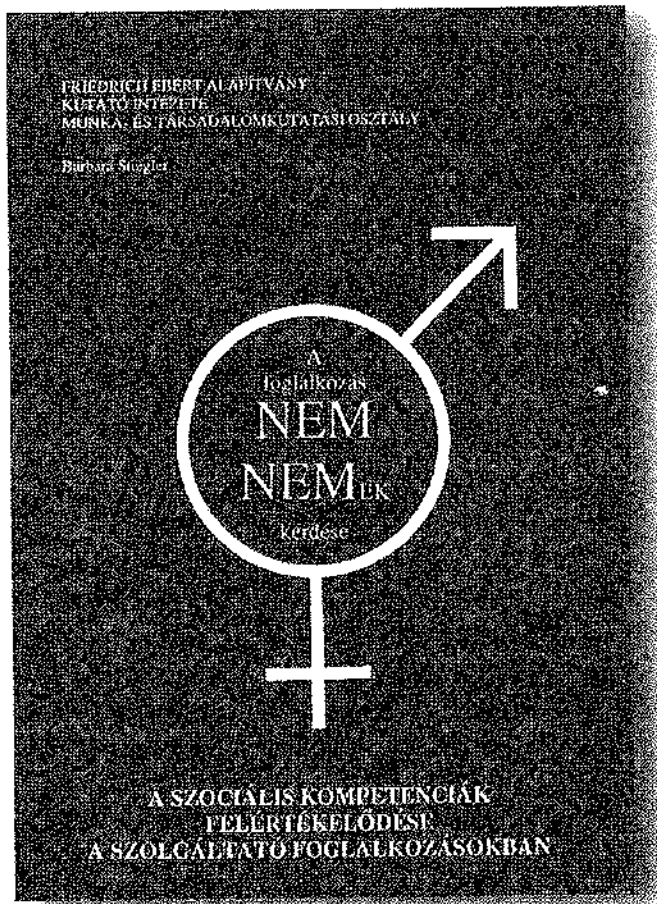
rendje, amely eldönti, mi koronként a nőies, illetve a férfias, ám ez másodrangú ahhoz képest, hogy ami férfias az mindig elsődleges, domináns és független.

A szocializációs folyamatok újszerű értelmezése arra mutat, hogy a nemi rend társadalmi jelentősége eltúlzott, leegyszerűsítetten kétpólusú: vagy empatikus, ösztönös, alkalmazkodó – tehát nő; vagy teljesítőképes, racionális, célratörő – tehát férfi valaki. A foglalkozások nemi hierarchiát tükröző munkamegosztáson alapulnak. Egyes problémákat a magánszféra keretei között, legfőképpen nők által végzett munkával oldanak meg. Az ilyen privát szférában végzett munka nem szakosodott, egész személyiséget igénybe vevő és nem jár fizetséggel. Amikor valamely női munka szakmáskodik, annak társadalmi elismertsége alacsony fokú. Ha azonban egy szakma vegyessé válik, akkor a férfiak rendszerint a magasabb pozíciókat foglalják el, míg a nők továbbra is olyan beosztásokban dolgoznak, ahol közvetlenül kell foglalkozni az ügyféllel, a beteggel stb. A tanulmány

rámutat a nőkről alkotott sztereotípiák és a szakmákról létező sztereotípiák közötti összefüggésre. Szemléletes példákat hoz az egészségügyi üzem területéről, amelynek bürokratikus szervezetében a betegorientált viselkedés csak minden más után következhet, konfliktust okozva ezzel az elhivatott ápolónő számára. Arra biztat, hogy a megkövült berendezkedéseket – a feminista kutatások eredményeit is felhasználva – vizsgáljuk felül: „Ha a nők egyszer hangosan kimondják, hogy fogytán a türelmük, ezzel ama elhatározásukat is demonstrálják, hogy a nekik jutó foglalkozási rendszerek alól kihúzzák az egyik legfontosabb tartópillért: türelmüket, hogy bármilyen munkafeltételt elviseljenek, türelmüket, amelyet lényük jellemző jegyeként ingyen használnak ki.”

STIEGLER, Barbara: *A foglalkozás NEM NEMek kérdése* Ford. Krén Ildikó. Kiadja: Friedrich Ebert Alapítványi Kutató Intézetnek Munka- és Társadalomkutatási Osztálya, Bonn, 1994.

– E.I.B. –

Karrier női módra

Az újonnan megjelent *Szerepváltások – Jelentés a nők helyzetéről 1997.* című kötetben olvasható Nagy Beáta tanulmánya. A könyv a TÁRKI és a Munkaügyi Minisztérium közös kiadványa. A szerzők a hazai társadalomtudomány képviselői, többségében nők. Az írások a nők helyzetét próbálják megtalálni, körüljárni a mai magyar társadalomban.

Nagy Beáta írása a munkahelyeken a nők által betöltött pozíciók elemzésével indít: „Még ma is sokan felmerik tenni az álságos kérdést: miként fog alakulni társadalmunk

jövője, ha a nők számára fontosabbá válik a kenyérkereset, mint a gyermekek nevelése?” – írja. A kérdés nemcsak azért álszent, mert a nők nagy többsége egyszerre családanya és kenyérkereső, hanem azért is, mert a felelősséget egyedül a nők nyakába varrja.

A nők által betöltött állások nagy százalékban az oktatás, nevelés és az egészségügy területére korlátozódnak. Noha az orvosegyetemeken sokkal több nő tanul mint férfi, később ebben a szakmában is a feminizálódott területeken találjuk őket. A gyermekgyógyászok túlnyomó többsége nő – míg a sebész és nőgyógyász foglalkozásokat szinte kizárólag férfiak tölti be. A gazdasági élet felső szintű vezetői között szinte egyáltalán nincsenek nők. Ez persze nemcsak Magyarországon van így.

A betöltött pozíciók nemek közti megoszlásánál is érdekesebb azonban az a tény, hogy a „nőies” foglalkozásokban kisebb az elérhető kereset. Hogy miért? A közvélekedés szerint a nők igazi szerepe a feleség státusza, míg a férfi élete központjában a munka áll.

A esélyegyenlőtlenségek kialakulása a nemek közti különbségeken kívül a munkahelyek, szervezetek működésére, a társadalmi környezetre vezethető vissza. Bizonyos, hogy az eltérő iskolai végzettség ma Magyarországon semmiképp nem indokolja a nők és férfiak karrierjei közötti különbséget.

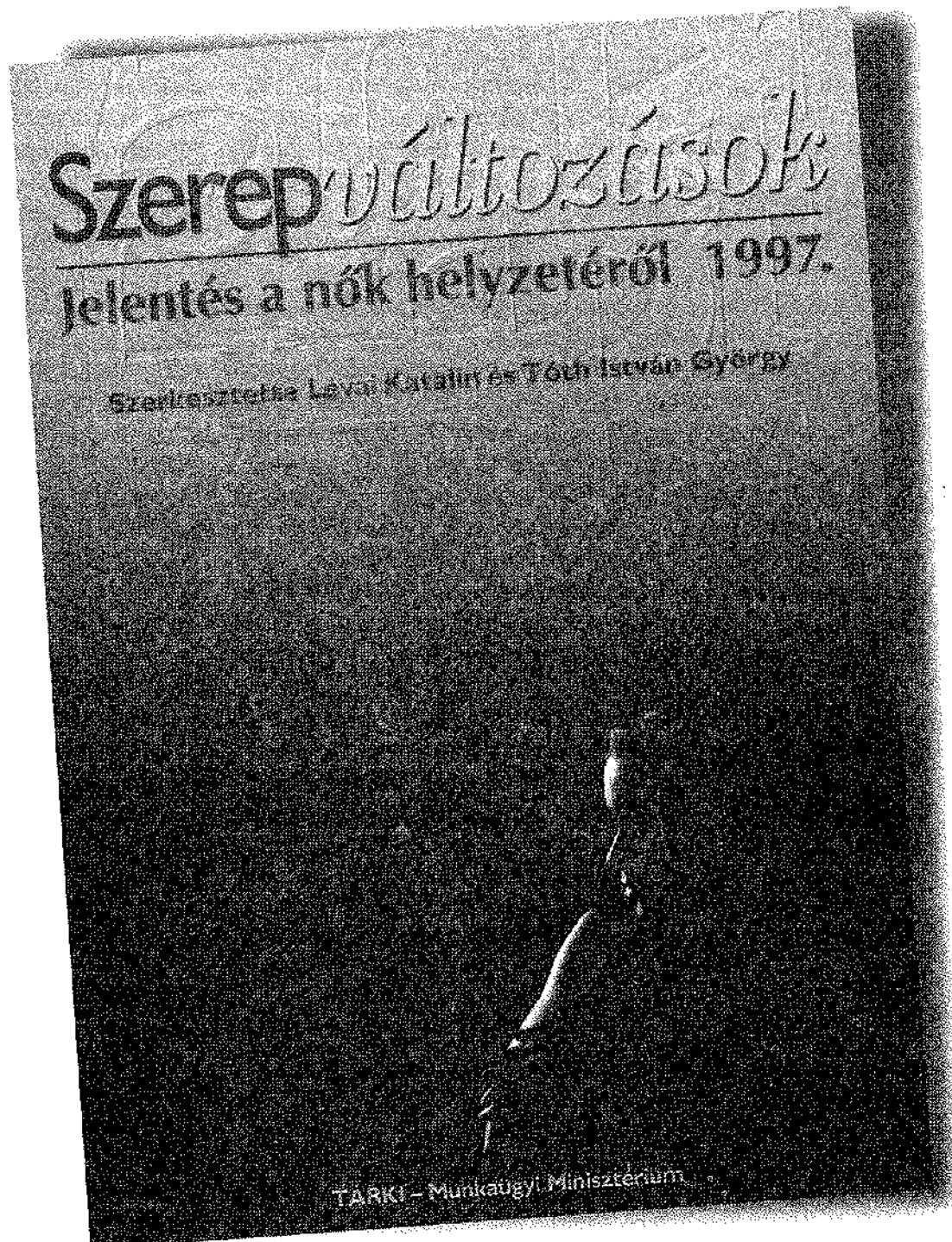
A sikeres menedzser például agresszív, erőteljes, kompetitív. A nőket nemi szerepeik elsajátításakor épp ezek ellenkezőjére nevelik. Úgy érzik, csak a férfias tulajdonságok „felvételével” érhetnek el sikert, és még ekkor is „ahhoz, hogy el-

fogadjanak és értékeljenek, szakmán belül is többet kellett produkálnom férfi kollégáimnál. Ez nem panasz. Ez realitás” – nyilatkozta egy női gazdasági vezető egy interjú során.

A családi élet és a karrier összehangolása ezen a szinten nagy nehézséget okoz a legtöbb nőnek. A válás például nem a karrier következménye, épp ellenkezőleg, előfeltétele annak. Az elvált „karrierista” nők gyakran szándékosan nem mennek újra férjhez. A fiatalabb korosztálybeli nők nem vállalnak egynél több gyermeket, a szülés után, amint lehet, visszamennek dolgozni.

Fontos probléma, hogy a női munkavállalók csak igen szerényen képviselik szakmai érdekeiket, és a szakszervezetekben is elenyésző a női tagok száma. A legnagyobb probléma mégis az, hogy az esélyegyenlőtlenségeket minden generációnak újra meg újra meg kell tapasztalnia, nem léteznek a nők számára szervezett szakszemináriumok, ahol a csak őket érintő problémákról és azok megoldásáról szó esik.

Nagymáté Orsolya

„A rendőrségnél még a csodára várunk”

Interjú a Női és Gyerekjogi Jogvédő Program irodavezetőjével

A Nyílt Társadalom Intézete Alapítvány támogatásával, a COLPI (Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet) keretei között indult ez év szeptemberében a Női és Gyerekjogi Jogvédő Program, az első olyan magyarországi intézmény, amely kifejezetten a sérelmet szenvedett nők és gyermekek jogi képviselőjét vállalja fel. Kérdéseinkre **Subasicz Éva**, az iroda vezetője válaszolt.

nők kiszolgáltatott helyzetüknél fogva számos családjogi, gyermek-elhelyezési, lakásmegosztási perben szintén külön védelemre szorulnak. A magyar eljárási és bizonyítási szabályok rengetegében a nők – és különösen a gyermekek – nem tudják jogukat kellőképpen érvényesíteni. Az irodát fenntartó Alapítvány kifejezetten e területek magyarországi tapasztalatait kívánja feltárni, elemezni.

Nsz.: Milyen ügyekkel foglalkoznak?

S. É.: A büntetőjogtól a családjogon és a munkajogon keresztül az államigazgatási jogi esetekig mindenfélével, ha nők vagy gyerekek jogait érintik. A büntetőügyek közül a leggyakoribbak a bántalmazási esetek: a nemi bűncselekmények (megerőszakolás), a kiskorú veszélyeztetése, a könnyebb vagy súlyosabb testi sértések. A legtöbb ilyen esetben az áldozatot, a sértettet képviseljük, de előfordul olyan is, hogy az elkövetőt, például ha egy anyát az apa kényszerít a gyermeke szexuális zaklatására, de bizonyítani kell a kényszerítést. Vagy amikor a nő, hosszú éveken át eltűrt testi és lelki megaláztatások után erőszakos cselekményt követ el férje ellen, hogy véget vessen szenvedéseinek.

Nsz.: A büntető törvénykönyvben (bt.) idén szeptemberben lépett életbe az a rendelkezés, amely a házasságon belül elkövetett nemi erőszakot is bünteti. Van-e olyan ügyük folyamatban, amelyben a feleség feljelentést tett a férje ellen nemi erőszak miatt?

S. É.: Ilyen ügy még nincsen nálunk, valószínűleg egyik bíróságon sem. Sokan félnek attól, hogy mivel nehéz bizonyítani a házasságon belüli nemi erőszakot, nők visszaélnék majd ezzel a férjük ellen indított válóperekben. Álláspontunk szerint azonban semmilyen indokkal nem lehet büntetlenül hagyni a más ember személyiségének, testi épségének integritását sértő cselekményeket – e tekintetben pedig nincsen különbség a házasságon belül vagy azon kívül elkövetett nemi erőszak között. A jogalkalmazás nehézségeivel sok más területen is meg kell küzdeni. Az adócsalás vagy a kiskorú veszélyeztetése tényállása sem került ki a bt.-ből azért, mert nehezen bizonyítható.

Nsz.: Mi a helyzet a családjogi esetekkel, tehát amikor nem bűncselekményekről van szó?

S. É.: A legtöbb ilyen ügyünk házassági bontóper, ahol a férj brutalitása vezetett a váláshoz. Bizonyítani kell a válóokot, de felmerül ilyenkor a gyermekelhelyezés ügye is. A gyermekelhelyezés az élettársi kapcsolatból született gyermekek esetében is sokszor bírósági ügyé válik. Van olyan esetünk is, ahol a közös tulajdonú ingatlan megosztása a cél, mert a férfi kiüldözte a nőt a lakásból. Képviselünk azonban egy idős házmesternőt is, akit saját lánya üldözött el a lakásából. Mindig a bántalmazott, megalázott helyzetben levő nőket segítjük.

A munkajog területéről kevesebb ügyünk van. A férfi kollégák szexuális közeledését elutasító nők sokszor válnak a munkahelyi diszkrimináció áldozataivá, de ezt nehéz bizonyítani, és a nők inkább elviselik a hátrányos helyzetet, semmint elveszítsék az állásukat. A bt. sem tartalmaz külön tényállást erre az esetre. Az államigazgatásban gyámhatósági és birtokperekben működünk közre.

Nsz.: Hogyan jutnak el Önökhöz az ügyfelek?

S. É.: Leginkább a különböző civil szervezetek: a NANE, az Eszter Ambulancia, a kerületi családsegítő központok küldik hozzánk a nőket, de fordultak már irodánkhoz az Egyenlő Esélyek Titkársága ajánlására is. Egyelőre csak a nőekkel foglalkozó intézményeken keresztül reklámozzuk magunkat, mert így is rengeteg megkeresésünk van és mindössze két ügyvéd, egy joghallgató és egy asszisztens menedzseli az irodát. Az elmúlt hat hét alatt közel harminc ügyünk lett, és ez a szám hetente gyarapszik.

Nsz.: Milyen tipikus akadályokba ütköznek a jogi védelem ellátása során?

S. É.: A magyar joggyakorlatban a sértett helyzete nemétől függetlenül is nehéz, de a nőknek külön szenvedést jelent, hogy az eljárási szabályok nincsenek tekintettel az áldozatra. A rendőrök szemében a sértett eleve bűnös lehet, ha képviselővel rendelkezik. Nem szeretik, amikor egy jogismerő, talpraesett nő kíséri el a nemi erőszak áldozatát a tanúvallomás megtételére. Ugyanakkor nem világosítják fel azokat a sértetteket, akik a hatóságnál képviselő nélkül jelennek meg – márpedig nehéz segíteni olyan ügyfeleket, aki elszalasztott néhány lehetőséget a helyzete javítására.

Sokszor azonban már maga a bűncselekmény bejelentése is eredménytelen, csak akkor jönnek ki, ha már vér folyik. A bizonyítási eljárás hosszadalmas, a sértett nem tehet videóra felvett vallomást, hanem minden egyes tárgyaláson, úgy néhány havonta újra és újra át kell élnie a vele történt szörnyűségeket.

fotó: Déri Miklós

Végül gyenge az igazságügyi szakértői állomány, márpedig a jelenlegi eljárásban a bíró csak az igazságügyi szakértők véleményét köteles figyelembe venni, bármelyik fél szakértőinek véleménye csak orientáló jellegű.

Nsz.: Alátámasztják-e statisztikai adatok vagy más felmérések az Önök tapasztalatait?

S. É.: Adatszerű felmérések nem készültek, de a nőket segítő magyarországi civil szervezetek, irodák munkatársainak egybecsengő tapasztalatai azt mutatják, hogy hazánkban a nőkkel szembeni hatósági magatartás nem tér el jelentősen a nyugati, adatokkal is alátámasztott hasonló tendenciáktól.

Nsz.: Milyen más szervezetekkel működnek együtt?

S. É.: Szakszervezetekkel, civil szervezetekkel, például gyermekvédelmi egyesületekkel vagy a már említett erőszakellenes női szervezetekkel. Szakemberekkel is jó a kapcsolatunk, például az anyaotthonokban dolgozó szociális munkásokkal, az Orvosnők Egyesülete pedig maga keresett fel bennünket. A rendőrséggel azonban még a csodára várunk. Pedig sokszor nem is kellene jogszabályi változtatás, elég lenne egy rendőrkapitányi belső utasítás arra nézve, milyen bejelentést vegyenek komolyan vagy hogyan hallgassák ki a sértetteket.

Nsz.: A jogvédelem mellett mennyire látja megoldottnak a nők védelmét Magyarországon?

S. É.: Nagyon fontosnak tartom a komplex védelmet. Sokan képtelenek önállóan intézni ügyeiket, vagy azonnali menedékre van szükségük. Tapasztalatom szerint eléggé kiépült az intézményi hálózat, tehát szükség esetén át tudom irányítani a klienst egy anyaotthonba vagy családsegítőbe szociális munkáshoz, pszichológushoz.

A jogvédelem legfőbb hiányosságának azt tartom, hogy lassú, tehát tehetetlenek vagyunk az életben „ott és akkor” fennálló

szituációkban. Magyarországon ugyanis a bántalmazásos cselekmények esetében – az amerikai és nyugat-európai gyakorlattal ellentétben – nincsenek hatékony védőintézkedések. Így aztán nem a veszélyeztető elem kerül ki a családból azonnali hatállyal, hanem az áldozat: a nő és a gyermek, akik menekülni kényszerülnek, különben, tárgyalás ide vagy oda, szisztematikusan folytatódik vagy rosszabbodik a bántalmazás. Ezért nagyon fontos az olyan szervezetek munkája, amelyek ezt az azonnali segítséget adják a nőknek.

Nsz.: Hogyan fogadta az Iroda létrehozását az ügyvédi, jogászai szakma?

S. É.: Nincs egyértelműen pozitív visszhangja. Van aki legalább elküldi hozzánk a klienst, ha az nem tud fizetni vagy nem akarják felvállalni az ügyét, de a legtöbben csak nevetnek rajtunk, nem veszik komolyan. Ráadásul ebből ügyvédként nem lehet megélni. Viszont igen színvonalas, nagyszerű jogászokból álló szakmai tanácsadó testület segíti a munkánkat, többek között a Fővárosi Bíróság elnöke is, ami azért a tiszteletet és elkötelezettséget is mutatja.

Nsz.: Van-e különbség a férfi és a női bírák hozzáállása között?

S. É.: Talán furesán hangzik, de a férfi bírák tapasztalatom szerint egy fokkal körültekintőbben járnak el, mint női kollégáik. A női bírák talán attól félnek, hogy elfogultnak tartják majd őket, ezért „objektívek” próbálnak lenni és sokszor a kelleténél nagyobb távolságot tartanak.

Nsz.: Fel kívánják-e vállalni a tudatébresztést, a tapasztalt jelenségek közhírré tételét?

S. É.: Mindenképpen. Konkrét eseteken keresztül szeretnénk megmutatni a nők által az otthonunkban és a bíróságokon elszenvedett sérelmeket, megaláztatásokat, melyekről eddig nem kapott képet a nagyközönség. Ehhez azonban még időre van szükség, különösen, ha statisztikai adatokkal is akarunk szolgálni.

Nsz.: Miből finanszírozzák az Iroda tevékenységét?

S. É.: A Nyílt Társadalom Intézete egyelőre csak egy évi támogatást biztosít, így további adományokat kell keresnünk. Ezenkívül nem csak rászorulókat védünk, van, aki tud fizetni a képviseletért, ilyenkor az ügyvédi díj az alapítványba folyik.

Bullain Nilda

A gyermekvédelmi törvényről

Az Országgyűlés hosszú előkészítő munka, jogalkotói és szakmai kompromisszumok eredményeként megalkotta az 1997. évi XXXI. törvényt a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. Ennek lényegét ismerhetjük az alábbiakban.

A törvény célja, hogy a nemzetközi egyezményekkel, az Alkotmánnyal és más jogszabályokkal összhangban

egységesen szabályozza a gyermekek védelmét ellátó szervek és személyek feladatait és hatáskörét, annak érdekében, hogy a gyermekek törvényben foglalt jogai érvényesítésre kerüljenek.

További célja, hogy intézményes segítséget nyújtson a szülői kötelességek teljesítéséhez, valamint gondoskodjon a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről és megszüntetéséről, a hiányzó szülői gondoskodás pótlásáról, és a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült gyermekek utógondozásáról.

A törvény meghatározza a gyermekek alapvető jogait és kötelességeit, a gyermekek védelmi rendszerének felépítését és formáit, a gyermekvédelmi feladatok ellátását és irányítását, valamint külön fejezetben rendelkezik a gyámügyi igazgatás szervezetéről és feladatairól.

A gyermekvédelmi rendszer működése – a törvény meghatározása szerint – állami és önkormányzati feladat. Az alapellátások megszervezése és működtetése elsődlegesen a települési önkormányzatok feladata, mely szerint kötelesek a törvényben meghatározott intézményeket létrehozni, és azok működését rendeletben szabályozni. A jogalkotó ezzel azt kívánta elősegíteni, hogy a tényleges szükségletek ismeretében kerüljenek meghatározásra az ellátási rendszerek. Ez az igény maga után vonja azonban azt a problémát, hogy a települési önkormányzatok nem rendelkeznek elegendő pénzforrással a megfelelő szolgáltatási rendszer kiépítéséhez és fenntartásához. A települési önkormányzatok számára a törvény lehetővé teszi, hogy egyes feladatok megoldására más szervekkel vagy személyekkel szerződést köthetnek, illetve társulásokat hozhatnak létre. A törvény lehetőséget ad

továbbá arra, hogy nem állami szervek is – működési engedéllyel – gyermekvédelmi szolgáltatást végezzenek. A települési önkormányzat évente köteles átfogó értékelést készíteni az általa ellátott feladatokról. Az első működési tapasztalatok levonására 1998 év végén kerülhet sor.

Az igénybe vehető ellátások a következők:

1. Pénzbeli ellátások

- rendszeres gyermekvédelmi szolgáltatás
- rendkívüli gyermekvédelmi támogatás
- gyermektartásdíj megelőlegezése
- otthonteremtési támogatás.

A pénzbeli ellátások közül a törvénnyel összhangban meghozott önkormányzati rendelet alapján az önkormányzat képviselő testülete folyósítja a rendszeres, illetve rendkívüli támogatásokat. A gyermektartásdíj megelőlegezése és az otthonteremtési támogatás folyósítása a gyámhivatalok feladata.

2. A személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátások

- gyermekjóléti szolgáltatás
- gyermekek napközbeni ellátása (formái különösen: bölcsőde, család napközi, óvodai és iskolai napközi, házi gyermekfelügyelet)
- gyermekek átmeneti gondozása (formái különösen: gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona, helyettes szülő, aki az átmeneti gondozást saját háztartásban valósítja meg).

Ezen körbe tartozó ellátások formái, igénybevétele, térítési díja szintén önkormányzati rendeletben kerül meghatározásra. Az ellátások elsődlegesen önkéntesen vehetők igénybe, de a kötelező igénybevétel is előírható. Az intézményi működés kialakítása során kötelező az ellátást igénybevevők érdekvédelmi rendszerének létrehozatala.

3. A személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti szakellátások

- otthont nyújtó ellátás (formái: nevelőszülői gondoskodás keretében, gyermekotthon vagy bentlakásos intézmény keretében)
- területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

Ezen ellátások pénzügyi finanszírozása és részszabályainak meghatározása a megyei és a fővárosi önkormányzatok feladata.

A törvény ezen rendszer kialakításán túlmenően részletesen határozza meg a gyermekek, valamint a szülők jogait és kötelességeit. E szabályozási körben a törvény igazodik a társadalomban bekövetkezett változásokhoz, valamint a nemzetközi elvárásokhoz.

Kiemelendő e gyermeki alapjogok közül a gyermek emberi méltóságának tiszteletben tartásához való jog, valamint a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és információs ártalommal szembeni védelemhez való jog.

Fontos továbbá, hogy a gyermeket csak saját érdekében és csak a törvényben meghatározott esetben és módon választják el szüleitől, illetve más hozzátartozóitól. Kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetés miatt nem szabad családjától elválasztani.

A törvény a gyermeki jogok védelmét minden olyan szervezet és személy kötelezettségévé teszi, akik, amelyek a gyermekek oktatásával, nevelésével, ügyeinek intézésével foglalkoznak. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa jogosult a gyermekek jogait érintő visszaéléseket kivizsgálni és intézkedést kezdeményezni.

A törvény lehetővé teszi a jogalkalmazók számára, hogy az alapjogok fokozottabb érvényesítésével a gyermekek védelmében hatékonyabban járjanak el.

A törvény 1997. november hó 1. napjától lép hatályba.

–s é–

„és mindig becsületesen szégyelltem a magas művészetet így lealacsonyító érdeklődésemet a pletykák iránt amik semmit sem magyaráznak meg az irodalmi nagyságból”

(G. A.: Kecskerúzs)

A sok és sokféle kritika hívta fel rá a figyelmemet, az óvatos dicséretnek és a szidalmak, no meg a találgatások. A kritikusok egy része tudni vélte, hogy az álnevet használó szerző nem is elsőkönyves, nem is nő.

Kétségtelen, a nagy visszhang köszönhető volt annak, hogy egyes szám első személyben Magyarországon még nem írtak leszbikus regényt. Gordon Agáta Kecskerúzs című műve az ünnepi könyvhétre jelent meg.

Humora, öniróniája ellenére cseppet sem jópofa könyvről van szó. Jól megszenvedték, akik élték, tán már élvezte, aki írta. Egy fiatal nő pszichiátriai kezelésének nyomán ismerkedhetünk meg múltjának azokkal a fontos epizódjaival, amelyek élete meghatározó döntéséhez vezettek.

Ez a döntés az elköltözés egy erdei házba. Nem kell ahhoz leszbikusnak lenni, hogy az ember elvágódjon ebből a zavaros világból. Ám azok esetében, akiket kivet magából a társadalom,

Roburban született regény

Jópofa cím a Kecskerúzs. Csak hát manapság annyi az efféle „mindegy, csak megvegyék” kiadvány, ez önmagában kevés az érdeklődés felkeltéséhez.

a kivonulás nem a romantikus ábrándok beteljesülése, hanem külső kényszerek szülte szükségmegoldás.

A regénybeli Leonától akkor búcsúzunk, mikor épp csak leköltöznek barátjánőjével a kis házba és szakítanak. Az író és barátai körülbelül tíz éve laknak egy eldugott faluban, maguk választotta elszigeteltségben.

Mi, olvasók pedig hiteles, érdelemgazdag képet kaphatunk az egymást szerető nők életéről.

Szép, őszinte könyv.

Tomácós parasztház kertjében vagyunk, körben festői dombok és völgyek, kutyák és macskák. Kávézgatok két – a könyvből ismerni vélt – vadidegen nővel, egyikük Gordon Agáta, a másik Tímár Magdi, a ház tulajdonosa. Jó sokat utaztam, hogy okos kérdéseket tegyek fel. De semmi okos nem jut az eszembe. Magdit próbálom azonosítani az egyik szereplővel.

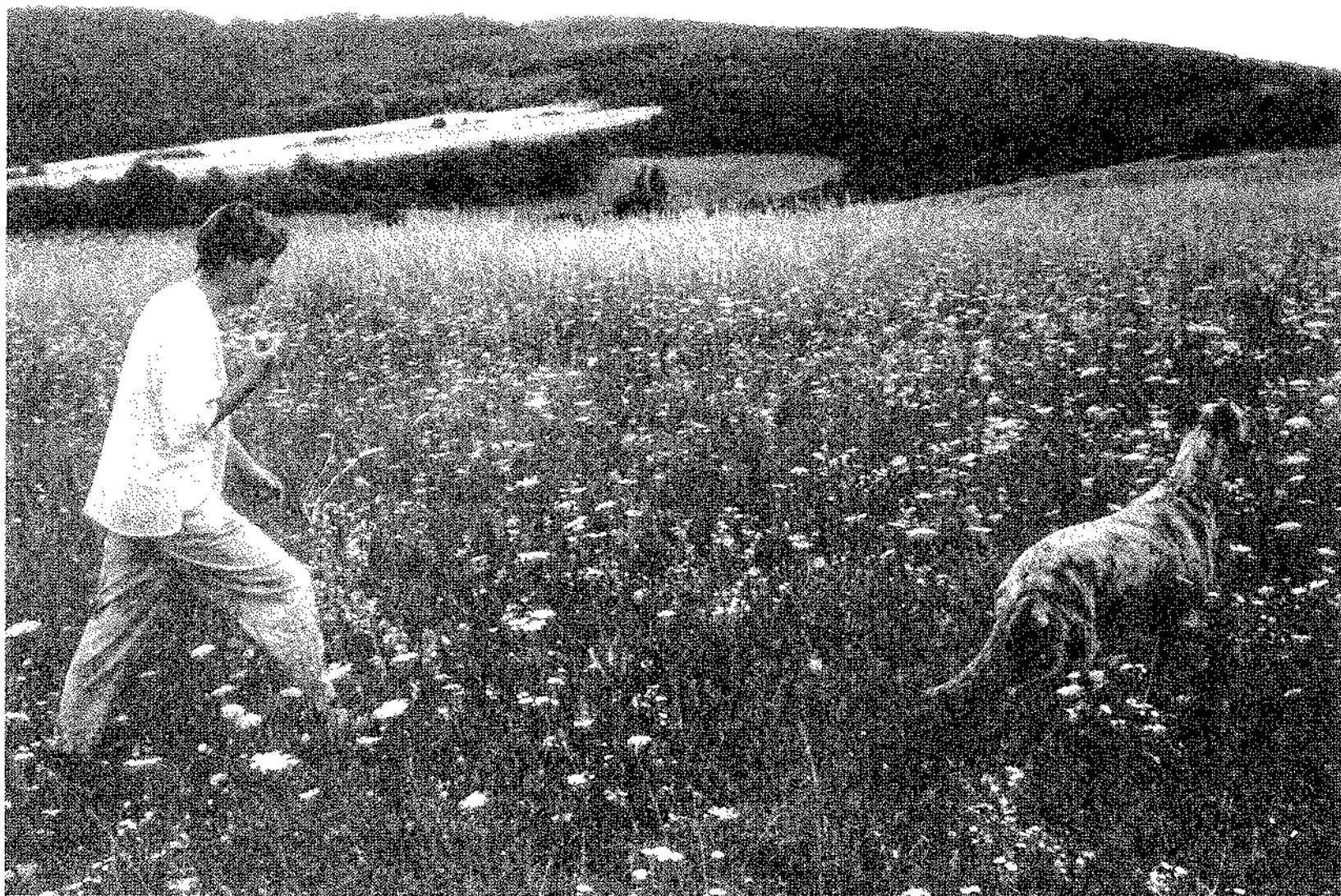
„Ááá, ez így nem igaz, az a figura több nőből áll össze, senki sem tisztán ez vagy az.”

Aha! Zavaromban teszek még egy megállapítást arról, milyen klassz lehet nekik itt együtt.

„Nem, már nem itt lakom.” – mondja Agáta – „Átköltöztem egy másik házba. De a Robur, ahol a könyvet írtam, ebben a kertben áll.”

(folytatás a 16. oldalon)

Aki nem tudná: a Robur egy régi típusú teherautó, például kenyérszállításra használtak ilyet. Agáta járgányán már nem szállítanak semmit, ócskavasként pihen a kert végében.

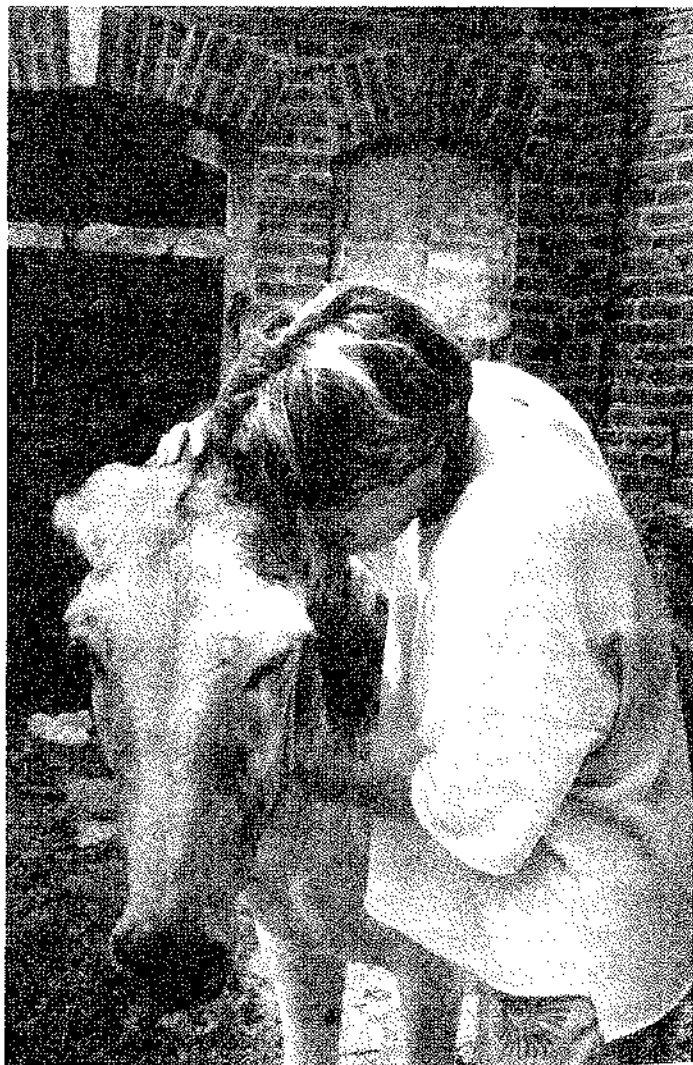
„Egyszerűbb volt itt dolgoznom, így senki sem zavart és én sem zavartam senkit. Csak éppen nyáron nagyon meleg volt. Télen pedig még melegebb, mert ahhoz, hogy ne fagyjak meg, jól be kellett fűteni, a kályhát viszont nem lehetett szabályozni. Tönkre is ment a számítógémem. '95 őszén kezdtem írni, miután elolvastam John Braine: *Hogyan írjunk regényt?* című könyvét. Ne röhögj, nagyon jó kis könyv, hasznos, önbizalmat ad. Könnyen ment az írás, karácsonyra elkészültem vele.”

Ám ha nincs Magdi, még mindig fiókban lenne a regény. Felcsapott Agáta menedzserének és a kéziratot elküldte Nádas Péternek, aki a Magvetőnek ajánlotta. Parti Nagy Lajos is olvasta, tetszett neki. A kiadó végül elfogadta a könyvet, a tíz javasolt álnév közül a Gordon Agátára esett a választás.

„Nem akartam a saját nevemen szerepelni” – folytatja az író. – „Kicsi ez a falu. Bár az a veszély nem fenyeget, hogy az itteniek akár egy újságot is elolvasnak, még véletlenül se lenne jó, ha valami a tudomásukra jutna. Elfogadtak minket, elvagyunk egymással. Anyáméknak is elküldtem a könyvet, semmi visszajelzés nem jött. A nem lesbikus ismerőseim, akik olvasták, tapintatosan kerültek a véleménynyilvánítást.”

Agáta kicsit elszomorodik, de máris élénkebb lesz attól a kérdéstől, nem okozott-e stresszt a gyors siker.

„Az már elmúlt. Most inkább az foglalkoztat, lesz-e ebből irodalom, vagy a téma extremitása miatt megmaradok érdekességnek a periférián. A Gordon Agáta név tetszik, megtartom. Na, megmutassam a házamat? Magdi, mi lesz ebédre, a lányok is éhesek lehetnek.”

Eldöntik, hogy paprikás krumpli.

Átmegyünk egy másik dombra, egy másik házba, velünk tart Agrippa is, az agár. Néhány perc alatt megérkeztünk. Három nő mézeskalácsot készít, beszélgetni nincs idejük, úgy látom, kedvük se nagyon. Az egyik szobában nagy könyvespolc. „Azok ott a barátnőm könyvei, az enyéme most dobozban vannak” – magyarázza Agáta.

Nem sokáig maradunk. Magdi azt javasolja, nézzem meg az erdei házat is, ő visszaindul főzni. Agátával nekivágunk az erdőnek. Egy gazzal benőtt tisztáson apró házikó. Épp csak bekukkantunk, aztán letelepszünk a diófák alá. „Ez volt az első házam, ez szerepel a regényben is. Még egyetemista koromban vettem, nagyon megtetszett. Miután végeztem, egy évig vidéki gimnáziumban tanítottam, és amikor elegendőm lett mindenkől, akkor költöztem végleg ide, körülbelül tíz évvel ezelőtt. Három évig éltem itt fenn, csak aztán mentem a faluba.

Egy darabig még feljártam a kecskéket gondozni, de nem érte meg. Most senki sem lakja.”

Mire visszaérünk Magdi házához, az asztal közepén nagy kondér paprikás krumpli gőzölög. Evés után Agáta felpattan, fülön ragadja a kondért és átviszi az éhező barátnéknak. Közben Magditól megtudom, hogy jelenleg nyolcan élnek ebben a női közösségben. Négy pár, négy házban. Keramikusok, bábosok, mézeskalács-készítők és Agáta, a krónikás. Idén alakítottak egy kulturális egyesületet, remélik, így majd könnyebben boldogulnak. Nem bánnák, ha még költöznének ide melegek, de azt semmiképpen se szeretnék, ha túlságosan felkapott helyé válna a falujuk. Erre ad némi garanciát az eldugottsága és az, hogy a dombok miatt már nemigen lehet terjeszkedni.

Agáta elégedetten tér vissza, nagyon örültek neki odaát.

Gyors búcsú után hamar kiszakadok az idillből. Hazafelé a vonaton a könyv és a valóság kavargó a fejemben. Próbálom elszigetelni magam közvetlenkedő utastársaimtól. Belemérlök a Kecskerúzsba.

„alighanem tiszta és egyszerű életre vágytunk amely épp csak egyszerű és tiszta létezésünket szolgáló munkálkodással telik haszon nélkül és fáradtságosan amiben nem hibázhatunk és nem tévedhetünk el”.

Kép és szöveg: Bozzi Vera

„Miért ismerünk olyan kevés női író?”

Az alábbi írás szerzője Hollandiában él, 1991-ben végzett a Groningen-i egyetem magyar szakán. Korábban görög-latin klasszika filológia diplomát szerzett. Az itt közölt szöveg Kaffka Margitról írott szakdolgozatának első fejezete alapján készült.

Amíg ez nincs így, addig a nők esélyei külön figyelmet érdemelnek. A politikai feminizmusból indult ki a feminista irodalomkritika, majd irodalomelmélet, amelyben tudományos téren kapnak elsőbbséget a nőket érintő kérdések. Hogyan vannak jelen a nők az irodalomban? Hogyan függ össze a nők szövegbeli pozíciója a társadalmi helyzettel? Miért hiányoznak a nők az irodalomtörténetből? Hogyan befolyásolja a nemi hovatartozás az írást? – kérdezték az első feminista kutatók.

Hogyan lehet feminista az irodalomtudomány?

A feminista irodalomtudomány az irodalmat alapvetően nemhez kötött jelenségként elemzi. Mindenkit – író, olvasót – befolyásol az, hogy melyik nemhez tartozik, egy nő másképp lát, másképp ír, másképp olvas, mint egy férfi. Az irodalom feminista szempontból való tanulmányozása az ideológiakritika egy fajtájának tekinthető. Az irodalom, mint a kultúra része, elválaszthatatlan az ideológiáktól: egyrészt a kultúra határozza meg az irodalmat, másrészt az irodalom továbbadja a kultúra világgépét.

A feminista irodalomszemlélet a nemekre vonatkozó ideológiákra összpontosítja a figyelmet. Angol szóval gendernek nevezik a biológiai nemhez kapcsolódó, társadalmilag meghatározott nemi szerepet, tulajdonságokat. Ilyen kategória a férfiasság (erő, aktivitás, versenyszellem) és a nőiesség (gondoskodás, passzivitás stb.) fogalma, a kultúrán belüli meghatározott tulajdonságokkal.

A feminista irodalomtudomány bírálja az olyan hagyományos, patriarchális iro-

A feminizmus, mint társadalmi-politikai irányzat arra törekszik, hogy minden ember, nemtől függetlenül, egyenértékűnek számíson. Amíg ez nincs így, ad-

lomszemléletet, amely a nagybetűvel írt Irodalmat és Művészetet értékesnek, minden ideológia fölött állónak tekinti. A Mű a liberális humanista hagyományban zseniális emberek alkotása, amelyet befogadni is csak egy szűk csoport képes. E felfogás követői nem tudatosítják azokat a korhoz és ideológiához kötött kritériumokat és értékeket, amelyek alapján megítélik az irodalmat és behatárolják a kánont: és azt sem, hogy ezáltal kizárnak bizonyos csoportokat, pl. a nőket, feketéket, homoszexuálisokat stb. Egyes teoretikusok (pl. Julia Kristeva) szerint a nők marginális helyzetben vannak az ideológiát meghatározó hatalomhoz képest, és éppen ezért könnyebben áttekinthetik a hatalmi struktúrákat. A feminista irodalomelmélet több modern teóriára épül. Ilyen a szemiotikának (jel tudomány) az az alapvető tétele, hogy a jel és a jelentés közti viszony tetszőleges; ilyenek a pszichoanalízis és a modern filozófiai irányzatok (Derrida, Foucault, Althusser) egyes tételei.

Magyarországon a feminizmust fanatizmussal, férfigyűlölettel szokás össze-

Kaffka Margit
a Nyugat főszerkesztője.

Szóltam: „Bizonytalán adhat nekem valamit, kép, ember, táj, városok.
— Lám, sok idegen arc, — szemek, sok párás lélekablak,
Utsák, új hidak, ó templomok! — Csak valamit ki ne hagyjak!
És eltökélten minden kriptát, csak ott szobát kinyitottok
Képmás, ha rejti előlem titkát szép, ősi mosollyal az ajkán,
Remélve, s szívdobogva órákig állok előtte, s kákönyörgöm, kívárom,
Végighuzom a tenyerem sok farosa, fenségről kis márványkirályon,
Ó — most a dolgokat mind kimozdítom, — mögöttük valami van tán?”

De nem lelem!
Éntemben vak, siket az Ige és gyökértelen
Én átkozott ügyvalóm csak átterest fényt, sámit és árnyat,
Énbennem befelé fakadott piros hólyagcsoba az életláznak
Én . . . Egy-egy nyílaló pere, mint fénysejtés béna idegre, ha ránhat,
Tudom, elevenig soha, sohaem ér . . .
Hol az én életem, — mi az élet nekem, — mit ér? —

A Nyugat levelezőlapja

kapcsolni; már maga a szó gyakran gúnyos vagy gyűlölködő reakciókat vált ki. Eleinte Amerikában és Nyugat-Európában is ellenállásba ütközött a feminista megközelítés a tudományos világban. A saját ideológiai pozíciókat megvizsgálni fenyegető lehet, a nemi szerepek konstrukcióját végiggondolni pedig sokak (nem csak férfiak!) számára különlegesen kényelmetlen. Remélhetőleg hamarosan eljön az az idő, amikor a feminista irodalomszemlélet legalább annyira bevett, elfogadott része lesz az irodalomtudománynak, mint Nyugaton.

A feminista irodalomtudomány története

A feminizmus, mint politikai társadalmi mozgalom már a XVIII. század óta szerepet játszik, irodalomkritikai irányzatként azonban körülbelül 20 éve jelentkezett. A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején tették fel először az előzőleg megemlített kérdéseket azok a nők, akik mint írók, olvasók, kiadók, tanárok, kutatók foglalkoztak az irodalommal, és úgy találták, hogy a nemük itt is hátrányos helyzetben van. Feminista kritikusok eleinte a férfi írók műveiben előforduló nők képét elemezték (*Images of Women criticism*). Rámutattak, mennyire specifikusan férfi szempontú az univerzálisnak nevezett irodalom és irodalomtudomány.

Arra a következtetésre jutottak, hogy ezek a nőalakok a férfiak nőképét, előítéleteit tükrözik. Nagy részük néhány típusba sorolható, tehát keveset mond a valódi nőkről. Viszont, mivel az irodalmat nők is olvassák, ezek a képek befolyásolják őket. A kritika célja egyfajta tudatosságfejlesztés (*consciousness raising*). Az ilyen típusú irodalomkritikára jó példa holland nyelvterületen Andreas Burnier (*Catharina Irma Dessaur* írói álneve) „A nő képe az irodalomban” („Het beeld van de vrouw in de literatuur”,) című esszéje, amelyben a szerző hét sztereotíp nőtipust ír le, amelyekbe a világirodalom női szereplőinek nagy része besorolható. Ezek közül néhány:

- a félnék, anyáskodó nő, aki a bátor férfi hőst visszatartja nemes feladatától (*Andromakhé*);
- a nő, mint dolog/tárgy, nem-ember, a férfi szexualitás tárgya (nők a középkori udvari irodalomban);
- a nő mint az ördög, a gonosz képviselője, a pusztító, a csábító (*Éva*);
- a nő, aki túl jó ebbe a világba – tehát ne avatkozzon evilági dolgokba (*Mária*, nők a viktoriánus irodalomban).

Burnier szerint a nők azért nem lázadtak fel sokáig az ilyen sztereotípiák ellen, mert a nő is a férfi hőssel azonosul olvasás közben, nem a siránkozó, tárgyként szereplő, a gonoszt megtestesítő nőalakokkal.

A nők és az irodalom kapcsolatára vonatkozó kutatás következő szakasza az irodalmi kánonra irányult. Miért ismerünk olyan kevés női író? Feltárták a kizárás-hoz vezető előítéleteket. Sandra Gilbert és Susan Gubar például a férfiközpontú iro-

dalomfelfogásban és szimbolikában rejlő kizáró mechanizmusokat vizsgálták: ha a toll pénisz, a múzsa (nőnemű) szerető, a szerző Isten (Atya!), a mű pedig az általa teremtett világ; ha az írás oidipális küzdelem az irodalmi Apával, akkor hogyan szólalhat meg egyáltalán női író? Mások megállapították, hogy a kánon (a kiadott, olvasott, tanított irodalmi szövegek összessége) kortól és a hatalmon levő ideológiától függő konstrukció és a feminista irodalomtudomány céljaként tűzték ki egy új, női kánon kialakítását. Ehhez napvilágra kellett hozni az elfelejtett női írók műveit. Ezt a törekvést képviseli Elaine Showalter 1978-ban megjelent „A saját irodalmuk” („A literature of their own”) című könyve, amely a XIX. századbeli angol női regényírókat tárgyalja. Ő vezette be a gynocriticismnek nevezett kritikai irányzatot (a görög *güné-nő* szóból), amely a női szövegekre összpontosítja a figyelmet. Ezek azért fontosak a női olvasók és kritikusok számára, mert a nők tapasztalatait ábrázolják. Ez egyben az oka annak, hogy a nők írásait eddig gyakran kizárták az irodalomból, vagy alacsonyabbrendűnek minősítették. (Hány kritikus nem rótt fel Kaffka Margitnak, hogy egyoldalú, nőcentrikus, ezért nem „Nagy Irodalom” amit ír.)

A női kritika és a női tapasztalat.

A gynocriticism a női szövegek közös jegeit keresi és tárja fel az intertextuális kapcsolatokat korábbi női, valamint férfi írók szövegeivel. Ilyen kutatások eredménye lehet, hogy a hagyományos irodalomtörténettől eltérő korszakbeosztást vezetnek be, amely jobban megvilágítja a női szerzőket összekötő vonalakat, ahogy Maaïke Meyer tette az 50-es évek holland költőnőire vonatkozólag. Később a gynocriticism helyet kapott egy átfogóbb gender-elméletben, amely a férfi-nő dichotómia másik oldalát is megvilágítja. A nemi hovatartozás férfiak és nők számára egyaránt hasznos elemzési szemponttá válik. Ez többek közt azt jelenti, hogy a feminista kutatók a férfiasság társadalmi, kulturális fogalmát is vizsgálják, és a férfiak is kutatás tárgyává teszik saját (gender-értelemben vett) nemhez kötött értelmezési-befogadási eljárásaikat. Az eddig leírt megközelítés főként amerikai (és részben angol) gyakorlati, a politikai nőmozgalomhoz kapcsolódó feminista

kritikusok gyakorlatát tükrözi. Ezzel körülbelül egy időben francia feministák és magukat feministának nem nevező teoretikusok egészen másképpen közelítették meg a nők és a női(es)ség kérdését.

Főként a francia teoretikusok hatására kezdődtek azok a viták, amelyek során fény derült az amerikai feminista kritika elméleti alapjaira. Ennek egyik alapfogalma a női tapasztalat. A gynocriticism művelői a női írók műveiben a női tapasztalatot keresik, ez számukra a feminista szempontból értékes irodalom legfontosabb kritériuma, ami az eddigi irodalomból és irodalomkritikából nagyrészt kizorult. Női tapasztalatról azonban csak akkor beszélhetünk, ha feltételezzük, hogy az irodalomban a valóságot tükrözi, és hogy egyáltalán létezik egy meghatározható valóság. Ezt a lukácsi, realista irodalomfelfogást a francia teoretikusok elutasítják. Nem hisznek a nyelvvel szabadon rendelkező, autonóm, egységes szubjektum létezésében, sem a szövegtől külön létező valóságban. Szerintük a valóság a nyelvben jön létre. A különbség szemiotikai: a hagyományos felfogás szerint a (nyelvi) jel utal a tőle külön létező jelentésre, a posztstrukturalista felfogás szerint pedig: „a nyelv konstrukciója véget nem érő átvitel, és bármilyen esszenciális, abszolút, állandó igazság keresése metafizikai törekvésnek tekinthető. (...) nem létezik olyan önmagában értelmet hordozó, transzcendentális jelentés (*signified, signifiant*), amely kívül állna a nyelvi csúsztatás és differencia (*difference*) folytonos játékán.” (Toril Moi, Derrida elméletéről, 9.1.)

Ezek az európai gondolkodás alapjait feszegető elméletek a modern nyelvtudomány, szemiotika és a pszichoanalízis, valamint a szürrealista művészet hatására jöttek létre. Mióta Freud bevezette a tudatalatti fogalmát, nem beszélhetünk például egységes szubjektumról sem.

Lacan/Foucault/Derrida követői szerint a szubjektum széttöredezett, csak nyelvi konstrukcióként vehető tekintetbe. A pszichoanalitikus Lacan elmélete fontos a nyelv és a szubjektum összefüggésével kapcsolatban, mert magyarázatot ad arra, hogy a szubjektum miért nem uralkodhat a nyelven. Lacan szerint a szubjektumi tudat a gyermek fejlődésében akkor alakul ki, amikor a gyermek az anyával való differenciálatlan egységből belép az apa által

képviselet Szimbolikus Rendbe, amelyben a kultúra, a nyelv strukturálja a differenciálatlan vágyat.

Hogyan kapcsolódik mindez a nők és az irodalom kérdéséhez? Az írás, mint a tudatalattiból kiinduló folyamat, Lacan elméletében szorosan kapcsolódik a nőiséghez, az anyával való egységhez, amely megelőzi az apai Szimbolikus Rendet, a nyelvet. Julia Kristeva, a bolgár származású francia szemiotikus, nyelvész, pszichoanalitikus, aki rendkívül nagy hatással van a mai feminista (irodalom)elméletre, a szövegen és a szubjektumon belül egyaránt megkülönbözteti a tudatos és a tudatalatti réteget. Ezeket szemiotikusnak és szimbolikusnak nevezi. A szemiotikus az, ami megzavarja a Szimbolikus Rendet, a forradalmi nyelv a költészetben, túlzott mértékben eluralkodva pedig elmebajt jelent. Kristeva volt az, aki végiggondolta Lacan elméletének a nőkre vonatkozó implikációit. Szerinte a nők a hatalomhoz, a Szimbolikus Rendhez, a jelentésadóhoz képest marginális helyzetben vannak, ezért közelebb állnak a szemiotikushoz.

A női kritika feminista kritikája

A francia posztstrukturalizmus által inspirált feminista elmélet tehát azt rója fel az „angolszász” kritikusoknak, hogy nem veszik észre, hogy kritikájuk elméleti alapjaiban átveszik a hagyományos patriarchális „humanista” ideológiát, melynek középpontjában az egységes – egyéni vagy kollektív – szubjektum áll. Ez az eredeti ideológiában is nem tudatosított kizáráshoz vezet, hiszen a nemtől függetlennek beállított „ember” hallgatólagosan inkább férfi, mint nő: az angol „man” (ember) szó éppúgy férfit jelent, mint az „ember” a magyar népnelvben. A nőmozgalmon belül is bírálat érte a gynocriticism női tapasztalat-ideáját: fekete és homoszexuális nők tették fel a kérdést, hogy mi jogon tekintik Showalterék a fehér, heteroszexuális, középosztálybeli amerikai nők tapasztalatát általános női tapasztalatnak, ezzel ugyanúgy kizárva másokat, ahogy a patriarchális rend kizárja a nőket. Az utóbbi években feminista kritikusok igyekeznek összhangba hozni a nők láthatatlanságának koncepcióját (ami szükségessé teszi a fehér foltok kitöltését) és a posztstrukturalista kérdésfeltevést, amely fényt vet a gondolkodás mechanizmusaira és megakadályozza, hogy a kizárást továbbvigyék másokra.

Irodalomjegyzék

- Burnier, Andreas, Het beeld van de vrouw in de literatuur. In: Poëzie, jongens en het gezelschap van geleerde vrouwen. Amsterdam, Querido, 1974, 96–124
- Gilbert, Sandra, „What Do Feminist Critics Want? A Postcard from the Volcano”. In: Showalter, Elaine, (ed.), The New Feminist Criticism, Essays on Women, Literature and Theory. London, Virago, 1986, Originally published: New York, Pantheon Books, 1985, 29–49
- Gilbert, Sandra, Gubar, Susan, The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth Century Literary Imagination. New Haven, Carolyn G., „Bringing the Spirit Back to English Studies”. In: Showalter, Elaine (ed.), The New Feminist Criticism, Essays on Women, Literature and Theory. London, Virago, 1986, 21–28
- Meijer, Maaik, De lust tot lezen. Amsterdam, Sarah/Van Genneep, 1988
- MOI, Toril, Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory. London, Methuen, 1985
- RUSS, Joanna, How to Suppress Women's Writing? Austin, University of Texas Press, 1983
- Showalter, Elaine, „Feminism and Literature” In: Collier, Peter, Geyer-Ryan, Helga (eds.), Literary Theory Today, Cambridge, Polity Press, 1990, 179–202.

Alföldi Mari

Székely Aladár felvétele

Törvénytől védve...?

A prostitúcióról és annak szabályozásáról szóló cikksorozatunkat a Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága álláspontjának ismertetésével folytatjuk.

Közel két éve folyik az utcai prostitúció visszaszorítását célzó törvényelőkészítő munka a Belügyminisztériumban. Konceptió- és határozati javaslat-tervezetek követték egymást. Nemrégiben még társadalmi vitára is bocsátották a kérdést: civil szervezetektől, pártoktól, önkormányzatoktól és a jogi egyetemektől kértek írott véleményt. A társadalmi vita összegzéséből megtudhattuk, hogy a megkérdezettek többsége valamiféle korlátozott bordélyrendszer bevezetésétől, illetve a prostituáltaknak adandó vállalkozói igazolványoktól, e tevékenység egészségügyi, munkaügyi és pénzügyi ellenőrzésétől várja a helyzet javulását.

Mi ezzel szemben a Belügyminisztérium javaslatait támogattuk, amelyek a prostitúciót és a vele szoros összefüggésben jelentkező bűncselekményeket a New York-i egyezmény szellemében kezelik. Eszerint a prostituált a mások prostitúciójának kizsákmányolásával foglalkozó bűnözők áldozata, ezért a törvénynek óvakodnia kell minden olyan lépéstől, amely a prostituált stigmatizációját, diszkriminációját eredményezné. A New York-i egyezmény szellemében kerülni kell tehát minden olyan szabályozást, amely a prostitúció hatásági engedélyezésén alapulna.

A köz nyugalma

A lakosság, s a lakosságot képviselő önkormányzatok erőteljes nyomást gyakorolnak a kormányzatra a mindennapi életet is zavaró utcai prostitúció visszaszorítása érdekében. Nemcsak a serdületlen ifjúság, a külföldi turisták, a sétáló, illetve utazó lakosság nyugalma és ízlését, hanem a tömeges prostitúció által sújtott területen élő lakástulajdonosok és -bérlők anyagi érdekeit is sérti ez a sajnálatos jelenség. Sokhelyütt – különösen ahol a „prostituált-

hierarchia” alsóbb rétegei jelennek meg – zuhannak az ingatlanárak, romlik a kereskedelmi és kommunális ellátás színvonala. Nem lehet tehát figyelmen kívül hagyni az egyre erősödő és valóban jogos lakossági igényt, amely a közterületek békéjének, normális használhatóságának visszaállítására irányul.

Az Egyenlő Esélyek Titkársága támogatja a Belügyminisztérium tervezeteiben megfogalmazódó törekvést az utcai prostitúció korlátok közé szorítására, különösen a legutóbbi változatot (1997. augusztus), amely egyenesen csak a tiltás módzatainak (hol, mikor és milyen módon legyen tilos a prostitúció céljából való felajánkozás, illetve ennek elfogadása) tárgyalására igyekszik szorítkozni. Ez, véleményünk szerint megfelel egy a New York-i egyezményben foglalt elvek és a közterület védelme közötti ésszerű kompromisszumnak.

Különbséget kell tenni ugyanis két cél között:

1. a prostitúciót övező bűncselekmények, a háttérben meghúzódó szervezett alvilág elleni, az Alkotmánnyal, a Btk.-val és a nemzetközi szerződésekkel összhangban levő fellépés;
2. a közterület rendjének, békéjének megőrzése.

Ma a második pontban foglalt célt kell magunk elé tűzni. A prostituált tevékenységének oldaláról ugyanis a New York-i egyezmény keretei között ennél többre nem nyílik törvényes lehetőség. Az első pontba foglalt feladatok jogi keretei többé-kevésbé le is vannak fedve, ott elsősorban a jogalkalmazás, a végrehajtás javítása lehet a cél.

Nyilvántartás vagy megbélyegzés?

A törvényjavaslatról hosszú ideje tartó vita résztvevői közül sokan bírálják a

New York-i egyezményt, amely, mivel tiltja bordélyok engedélyezését és a prostituáltak nyilvántartását akárcsak egészségügyi vizsgálatok céljából is, túlságosan is megköti a jogalkotók kezét. Kétségtávol megköti, amennyiben magát a prostituáltat akarná fenyegetni, felderíteni, nyilvántartásba venni és büntetni.

Újra le kell szögezni, hogy a New York-i egyezményt nemcsak azért kell betartani, mert az ország nemzetközi megítélését kedvezőtlenül érintené egy érvényes szerződés megszegése, illetve felmondása, hanem azért is, mert egyetértünk vele. A prostitúció bordélyházakba terelése, a prostituáltak bármilyen (akár csak vállalkozóként való) nyilvántartásba vétele vagy egészségügyi lajstromozása ugyanis egyrészt a bűncselekmény áldozatainak méltatlan és igazságtalan megbélyegzését jelenthetné, másrészt nem érné el a kívánt eredményt: nem vezetne a prostitúció csökkenéséhez vagy megszűnéséhez. A prostituált tevékenységének, viselkedésének jogszabályban foglalt korlátozása (valójában korlátok közötti legalizálása) véleményünk szerint nem volna sem erkölcsösebb, sem eredményesebb, mintha például a kirabolt lakások, az utcákon megvert áldozatok számának csökkentése érdekében a Büntető Törvénykönyvbe mostantól a sértettek viselkedésének szabályait is belefoglalnánk.

A prostituáltak nem szabadok

Az Egyenlő Esélyek Titkársága véleményét a jog, a pszichológia, az orvostudomány és a társadalom-egészségügy, a hazai és a nemzetközi bűnözés területét kutató szakemberek, valamint a prostituáltakkal foglalkozó civil szervezetek szakértőivel folytatott konzultációk s a szakirodalom alapján alakította ki. Ezek szerint a prostitúció Magyarországon is döntő mértékben a szervezett bűnözés tevékenységének egyik ága. Azok a nők, nemegyszer

férfiak, valamint gyerekek, akiket az utcákon, utak mentén, a szórakozóhelyeken látunk, akik telefonon keresztül „megrendelhetők”, s azok is, akikkel a közönséges állampolgár nemigen találkozik, mert titkos bordélyokban tartják őket elzárva – nem szabadok. Nem rendelkeznek információval, lehetőséggel és erővel ahhoz, hogy ha akarják, abbahagyhassák ezt a tevékenységet, és szabadon más megélhetés után nézhessenek. A prostituáltak jelentős többsége (a nemzetközi szakirodalom szerint 65–75%-a) gyermek- és ifjúkorában sorozatos és állandó szexuális és/vagy más testi és lelki erőszak, visszaélés áldozata volt. Ezek a fiatalok már a prostituálttá válás előtt a felnőttségi társadalom áldozatai voltak, személyes szocializációjuk deviáns módon alakult még abban az életkorban, amikor semmiképp sem voltak felelőssé tehetőek azért, amit tettek, s ami történt velük.

A törvényalkotónak is szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy az országon belül és a nemzetközi porondon egyszerre zajló hatalmas iramú társadalmi átalakulás vesztesei, a családot, megélhetést, hazát, értékrendszert és hagyományokat vesztő rétegek letelepettebbjei azok, akik közül e páriák, a szervezett bűnözés áldozatai nagyobb részt kikerülnek. A társadalom – beleértve a törvényalkotót is – nem vonhatja ki magát a felelősség alól még akkor sem, ha a prostituáltak jelenléte a köztereken a közösség számára majdhogynem elviselhetetlen, viselkedésük botrányos és szégyenérzetet keltő.

Az érdekközösség megszüntetése

A törvényalkotónak definiálnia kell, mi a bűncselekmény és ki az elkövető, majd a bűncselekmény súlyosságának megfelelően kell kiszabnia a retorziókat. El kell ismernünk, hogy e pillanatban korlátozottak a lehetőségek a felderítés és a büntetés terén, és hogy ezért az állam jobb híján és ideiglenesen életbe léptet olyan intézkedéseket is, amelyek a jelenleg felszínen megjelenő áldozatok amúgy is korlátozott szabadságát korlátozzák tovább. Ezt az intézkedéssorozatot azonban világosan el kell különíteni attól, amely a bűnel-

követőket hivatott meghatározni, felderíteni és büntetni.

A prostituált viselkedésének és megjelenésének korlátozására, valamint a prostitúciós bűncselekménycsoportra és elkövetőire (akik közé a prostituált maga nem sorolandó) vonatkozó jogszabályok elkülönítésének az elviekén kívül gyakorlati haszna is van.

A prostituált ugyanis – mindaddig, amíg a jog az ő cselekményeit szabályozza és bünteti – óhatatlan érdekközösségbe szorul a valódi bűnelkövetőkkel, akik ettől fogva nemcsak az erőszak, a megfélemlítés, a csábítás, az adóssághókötés, a szabadságtól és az otthoni környezet biztonságától való megfosztás eszközeit vegyítve tarthatják őt hatalmukban, hanem a hatósági fenyegetéstől való védelem lovagjaként is felléphetnek vele szemben. Minél inkább a prostituáltat szabályozzuk, és minél kevésbé az őt kihasználó bűnözőcsoportra irányítjuk a bűnüldözés eszköztárát, annál inkább erősítjük azt az érzelmi és érdekközösséget, amely a prostituáltat kiszákmányolóihoz fűzi, és amely egyben a bűnelkövetők felderítésének a gátját is jelenti.

Illegális, mert törvénszegő

Ahhoz, hogy világos és igazságos, valamint végrehajtható jogszabályokat hozhassunk, le kellene számolni azzal a hiedelemmel, hogy a prostitúció az ember valamiféle természeti törvényeként nyugvó szükségletének kielégítésére szerveződött üzletág, amely ha kellőképpen korlátozzuk, akkor alkalmasint még a legális gazdaság

keretei közé is beilleszthető. A kereslet és a kínálat ténye távolról sem igazolja azt, hogy a prostitúciót szolgáltatásként, a prostituáltat vállalkozóként vagy alkalmazottként, a klienst pedig fogyasztóként kezeljük. Önmagában a prostitúciót átszövő pénzforgalom sem elégséges indok arra, hogy a prostituált bevételeit adóköteles jövedelemnek tekintsük.

A New York-i egyezmény felmondása vagy csak megszegése bármilyen direkt vagy indirekt, egyéni vagy bordélyhoz kötött engedélyezéssel több ok miatt is helytelen volna. A New York-i egyezmény az ember alapvető jogaira épít, amikor kijelenti, hogy a prostitúció összeegyeztethetetlen az ember méltóságával. Az Egyezmény felmondásával járó elvi és gyakorlati nehézségektől ugyanakkor nem kárpotolnának komoly eredmények az illegális prostitúció visszaszorítása terén. Olyan országok (mint például Hollandia, Ausztria, az Egyesült Államok),

A különböző országok más és más módon igyekeznek úrrá lenni a prostitúció terjedésén. A törvényi szabályozás terén három fő modell és ezek különféle egyvelegei között válogatnak. A prohibicionista modell a prostitúció teljes tiltásán alapul, s a prostituáltat, mint bűnözőt üldözi.

Ez volt a helyzet nálunk is 1993 előtt. A rendszerváltást megelőzően a rendőri szerveknek a közismert „ÜTK” (üzletszerű titkos kéjelges) mellett rendelkezésre állt még a hírhedt „KMK” (közveszélyes munka-kerülés) is, és be lehetett csukni valakit azért is, ha nem volt állandó bejelentett lakcím a személyi igazolványában. A felsorolt jogszabályok rendszeres alkalmazására annak ellenére is sor kerülhetett, hogy Magyarországon 1955-ben hatályba lépett a New York-i egyezmény, amely tiltja a prostituáltak bűnözőkként való kezelését, nyilvántartását, megbélyegzését. Kétségtelen, hogy ebben az időben kevesebb prostituált ácsorgott az utcákon, de azt senki sem állíthatja, hogy akár egy pillanatra is szünetelt volna a prostitúció a budapesti Rákóczi téren és környékén vagy a Váci utcában.

Az úgynevezett reglementációs modell engedélyezi a prostituáltak bordélyházakban való alkalmazását és/vagy meghatározott keretek között lehetővé teszi nekik egyéni vállalkozóként a működést. Erre a megoldásra olyan országokban van lehetőség, amelyek nem csatlakoztak a New York-i egyezményhez, ez ugyanis tiltja a prostitúció, mint az ember méltóságával összeegyeztethetetlen dolog engedélyezését. A reglementációs modell valamely formáját alkalmazó országokban is szigorúan üldözik ugyanakkor az engedély nélküli prostitúciót, a fiatalok és a külföldről jött, letelepedési engedély és munkavállalási engedély nélkül az országban tartózkodók prostitúcióját.

Az abolitionista modell a New York-i egyezményvel összhangban abból indul ki, hogy a prostituált az őt körülvevő, az ő tevékenységéből származó bevétel felőlözö bűnözők áldozata, ezért megilletik mindazok a jogok, amelyek a bűncselekmények áldozatait általában megilletik, és a bűnüldözésnek a prostitúció kihasználóira kell összpontosulnia. A New York-i egyezményt aláíró és azt betartani igyekvő országokban – így nálunk is – ez a modell alkalmazható, kiegészítve a szabályozás és a tiltás egy-egy elemével.

fotó: Déri Miklós

amelyek nem írták alá az egyezményt, bármilyen szabályozással kísérleteznek is, maguk is hozzájuk hasonló küzdelmet vívnak az illegális prostitúcióval.

A prostitúció ugyanis nem azért törvénytörő, mert illegális, hanem azért illegális, mert törvénytörő. Vagyis nem azért kapcsolódik a bűnözéshez, mert a New York-i egyezmény „sajnálatos” korlátozásai (bordély és regisztrációs tilalom stb.) miatt nem legalizálható, hanem azért keresi az illegalitás kereteit, mivel szorosan kötődik a bűnözéshez.

Gondoljunk csak a drogkereskedelmre. Nem tud az állam olyan messzire menni a drogfogyasztás engedélyezésében, hogy az illegalitásban érdekelt bűnözőcsoportok ne találjanak maguknak eléggé széles közönséget. A prostitúció – a drogkereskedelmhez hasonlóan – lényegét tekintve valami olyasmivel foglalkozó üzlet, ami az adott állam törvényei szerint tilos. Ha bevezetjük a bordélyházakat, vállalkozói igazolványhoz és kamarai tagsághoz kötjük a prostituáltak működését, az igazi üzlet súlypontja a mai napig is határozottabban helyeződik majd a gyermek-, valamint a tartózkodási és munkavállalási engedély nélküli külföldieket futtató prostitúcióra.

Elvi alapok

A prostitúció szabályozása, vagyis legalizálása tehát több komoly problémát is felvet:

A prostituált szabályozása, tevékenységének nyílt vagy közvetett eszközökkel való engedélyhez kötése, büntetéssel való fenyegetése ellentmond a New York-i egyezménynek. A prostitúció üzletben megforduló pénzek (várhatólag nem túl sikeres) megadóztatása tette testárrá teszi az államot a mások prostitúciójának kizsákmányolása (magyarul: striciség) büntetésében.

Minden olyan lépés, amely a prostituált üldözését, felelősségre vonását teszi lehetővé, csökkenti az esélyeinket a prostituált és a kizsákmányolói közötti érdekszövetség feloldására.

Az állam – akaratlanul – közreműködővé válik a prostitúció súlyosabb, a társadalomra és az egyénre veszélyesebb formáinak a további terjedésében.

Kormányzati feladatok

Miként határozzuk meg tehát a kormányzat feladatát a prostitúció minél sikeresebb visszaszorítása érdekében?

1. Tekintettel a sürgető lakossági igényekre, szigorúan bizonyos helyeken és időpontokban megtilthatjuk prostituáltak működését. Ez, mint az egymást követő Konceptió-tervezetek sorsa mutatja, nem könnyű, s talán tökéletesen nem is megoldható feladat. Gondosan kerülni kell azonban a prostitúció legalizálását feltételező vagy csak előrevetítő szabályozási eszközök alkalmazását (pél-

dául a „találkahely” fogalmának bevezetése, a hozzá fűződő engedélyek feltételeinek a taglalása). A végrehajtás szabályai között kell a hatóságnak lehetőséget biztosítani arra, hogy a Btk. egyéb előírásaira (garázdaság, csendháborítás, közszeméremsértés stb.) hivatkozva felléphessenek a tiltott helyen és időben jelentkező prostitúció ellen.

2. Mihamarabb meg kell alkotni (tekintet nélkül arra, hogy az érintett személy erőszak, zsarolás, csábítás vagy megtévesztés áldozata-e, netán önként adta magát emberkereskedők kezére) az emberkereskedelem tilalmára vonatkozó jogszabályt.
3. Meg kell vizsgálni a vonatkozó törvényhelyek kellő pontossággal és részletességgel írják-e le a kérdéses bűncselekményeket, és hogy vajon az elrettentést elősegítő mértékűek-e a kilátásba helyezett büntetések.
4. A törvény és az erőszakos szervezetek teljes súlyával kell fellépni a prostitúciós bűncselekmények („mások prostitúciójának kizsákmányolása”) ellen. Ugyanúgy, mint az autólópás, a fegyver- és droggereskedelem bandáit, minden lehetséges eszközzel üldözni kell a prostitúcióra és más, a rabszolgatartás és emberkereskedés elemeit felmutató bűnözésre (koldultatás, robotoltatás) szerveződött bűnözőcsoportokat. Fokozottan kell ellenőrizni a személyi- és úti okmányok kiadását.
5. A kormányzatnak elő kell segítenie idevonatkozó kutatások, nemzetközi tapasztalatcserék, egészségügyi, nevelési, oktatási és propaganda-programok támogatása révén, hogy
  - a társadalom többet tudjon a prostitúció valódi természetéről;
  - csökkenjen a prostitúció utánpótlása;
  - javuljanak a veszélyeztetett és már áldozatul esett fiatalokat megsegíteni hivatott civil- és állami szervezetek működési feltételei, az ezt igénylő prostituáltaknak álljon rendelkezésére ingyenes és anonim egészségügyi és szociális szolgáltatás.

Betlen Anna

Egy árván maradt, archaikus nyelven író hiperintelligens cigánylány beleszeret egy befutott üzletemberbe — Esterházy Péter Tizenhét hatyúk című regényének annyiféle olvasata lehet, hogy Sólyom András sok egyéb mellett akár erotikus filmként is feldolgozhatta és adhatta neki ezt a különös címet, a hímnemű közönség moziba terelésének reményében. A műfaj szabályainak meg kellett felelni, így az Érzékek iskolája elvárta az ifjú főszereplőnőtől, hogy levesse ruháit. Gryllus Dorka fh. számára azonban ez, úgy hír-

lett, nem volt magától értetődő: parázs vitákat folytatott Sólyommal az erotikus jelentek mikéntjéről. Az alábbiakban arra próbáltunk választ keresni: miért mindig a nők vetkőznek? No nem azért, mert prüdek vagyunk, sőt: hol marad a férfiak meztelen igazsága?

Nsz.: Amikor aláírtad a szerződést, mit tudtál a vetkőzős jelenetekről?

Gryllus Dorka: Tudtam, hogy le kell vetkőzni. Persze akkor nekem nagy dilemma volt, hogy elsőéves főiskolásként lehet-e úgy kezdeni egy pályát, hogy egy filmben teljesen levetkőzik az ember.

Nsz.: Azt honnan tudtad, hogy le kell vetkőzni, Sólyom András mondta, vagy le volt írva a forgatókönyvben?

G. D.: Mondta. Azután kérdeztem az Andrástól, hogy mennyit és pontosan hol kell mégis vetkőzni, de ő nem értette ezt a problémámat. Végül leültünk és mutatott egy forgatókönyvet, ahol be volt jelölve, hogy tíz helyen kell mondjuk levetkőzni, és akkor megnyugodtam. Aztán a forgatáson persze még voltak viták, kitalálták, hogy még itt vetkőzzek, ott vetkőzzek, aztán egyszer mondtam, hogy nem, de a szerződésnél ennyi volt. Voltak jelenetek, ahol indokoltnak éreztem és voltak olyanok, amelyekben nem értettem, amikor teljesen indokolatlan. Ez ugyanolyan dolog, mint amikor érted, hogy miért kell üvöltened egy jelenetben. Ha nem érzed indokoltnak, hogy üvöltés, akkor nem is lesz jó.

Nsz.: Kaszás Attilát egyszer ugyan látjuk meztelenül, de akkor is hátulról egy dühkitörés kellős közepén. A szeretkezések közben ő nem látszik ruha nélkül. Fölmerült az, hogy miért csak neked kell vetkőznöd, neki miért nem?

G. D.: Nem, ez így nem merült föl.

Nsz.: Mit gondolsz arról, hogy egy erotikus filmben csak a nő látható meztelenül?

G. D.: Ezen nem gondolkoztam el, bevallom neked. Nem volt ez akkora probléma, ez az egész vetkőzés. Voltak viták, de nem minden nap került ez elő.

Nsz.: Mit gondolsz, miért téged választottak ki arra, hogy eljátszd ezt a szerepet?

G. D.: Nagyon sok lányt megnézett az András és gondolom, hogy alkalmilag valami ilyesmit gondolt, mint amilyen én vagyok. A filmben nagyon fontos, hogy néz ki az ember, sokkal fontosabb, mint a színházban, azt hiszem. Elsődleges dolog itt az, hogy keresnek egy szőke kékszemű lányt, vagy keresnek egy ilyen déliesebb lányt esetleg, mint én.

Nsz.: A próbafelvételek során vetkőzést is próbáltatok?

Sólyom András: Igen, egy picikét próbáltuk a vetkőzést is.

Azután Dorkával a vetkőzésekről egyeztető tárgyalásokat folytattunk

„Helyzeti előny”

Vetkőzés és filmforgatás: Érzékek iskolája

nagyon sokáig. Dorka folyamatosan bizonyította belső bizonytalanságát és félelmeit, hogy szabad-e és kell-e a vetkőzés az ő főiskolás életében — föl akarja-e vállalni azt, hogy kurvának könyveljék el, beskatulyázzák. Félt szülei és rokonai reakcióitól, kétségei voltak velem kapcsolatban, hogy rám bízhatja-e magát, megbízhat-e bennem. A pályatársai irigyelték Dorkát azért, mert gyönyörű a teste; ha hajlandó levetkőzni, ezzel olyan helyzeti előnyhöz juthat magyar filmekben, ami keveseknek adatik meg. Folyamatosan arról kellett meggyőzni, hogy a hiteles ábrázoláshoz úgy kellene viselkedni, mint ahogy egy filmezéstől független, átlagos, normális, hétköznapi, de sok szempontból különleges lény. Akit érdemes megmutatni a filmvászonon.

Nsz.: A hiteles ábrázoláshoz miért kell, hogy hozzátartozzon a vetkőzés is?

S. A.: Ebben a filmben Kéri Márton és Csokonai Lili csak ezen a ponton találkozhat. Osztálykülönbség van a két ember között. Csokonai Lili egyet képes itt fölismerni: ő a testén keresztül kapcsolódhat Kéri Mártonhoz vad, természetes szexualitásával. A szex zsigeri élménye köti ehhez a férfihoz. Nem olyan típusú a film, ahol ez az érzékiség valamiféle áttételen keresztül tudna megjelenni. A filmezésben sok minden, a vetkőzést is beleértve, a legjobb értelemben hatáskeltésre fölhasználható. Nem hiszem, hogy aki ma elkezdte a pályáját, az szerencsés, ha kiköti, hogy márpedig ő sohasem fog vetkőzni. Mind férfi, mind nő esetén egyébként. Mindig nagyon nehéz vetkőzős jelenet forgatni, gondolom másnak is. Egy csomó olyan előítélet működik, amelyek bizonyos személyiségproblémákkal függnek össze. Ritka adottság, ha valaki ezeket a dolgokat meri vállalni, például valamilyen testi hibát vagy belső bizonytalanságot, és szembe tud nézni ezekkel a többnyire eltitkolt problémákkal. Más szempontból nézve: „fontosabb a szakmai teljesítés, mint az, hogy erről én esetleg mit gondolok”.

Nsz.: Kéri Márton egyetlen egyszer látszik meztelenül, akkor sem erotikus jelenetben. A szeretkezések közben miért csak Csokonai Lilit látjuk meztelenül?

S. A.: Nem éreztem szükségét, hogy Attila is vetkőzzön. Utólag azt gondolom, a filmben ez nem elég jó, jobb lett volna természetesebb és hitelesebb helyzetekben is Attilát szeretkezések közben láttatni. Bármilyen furcsa, de Kéri Mártonnak egyáltalán nem olyan fontos a szeretkezés, mint például a pénzszerzés. Olyan típusú manager, akiről úgy gondoljuk, hogy kifejezetten rosszul szeretkezik. Nem szexcentrikus a gondolkodása.

Nsz.: Rengeteg filmben mutatnak szeretkezéseket, és szinte mindig csak nőket látunk különböző testhelyzetekben meztelenül vagy félmeztelenül, de a férfiak diszkrétan a háttérben maradnak. Miért?

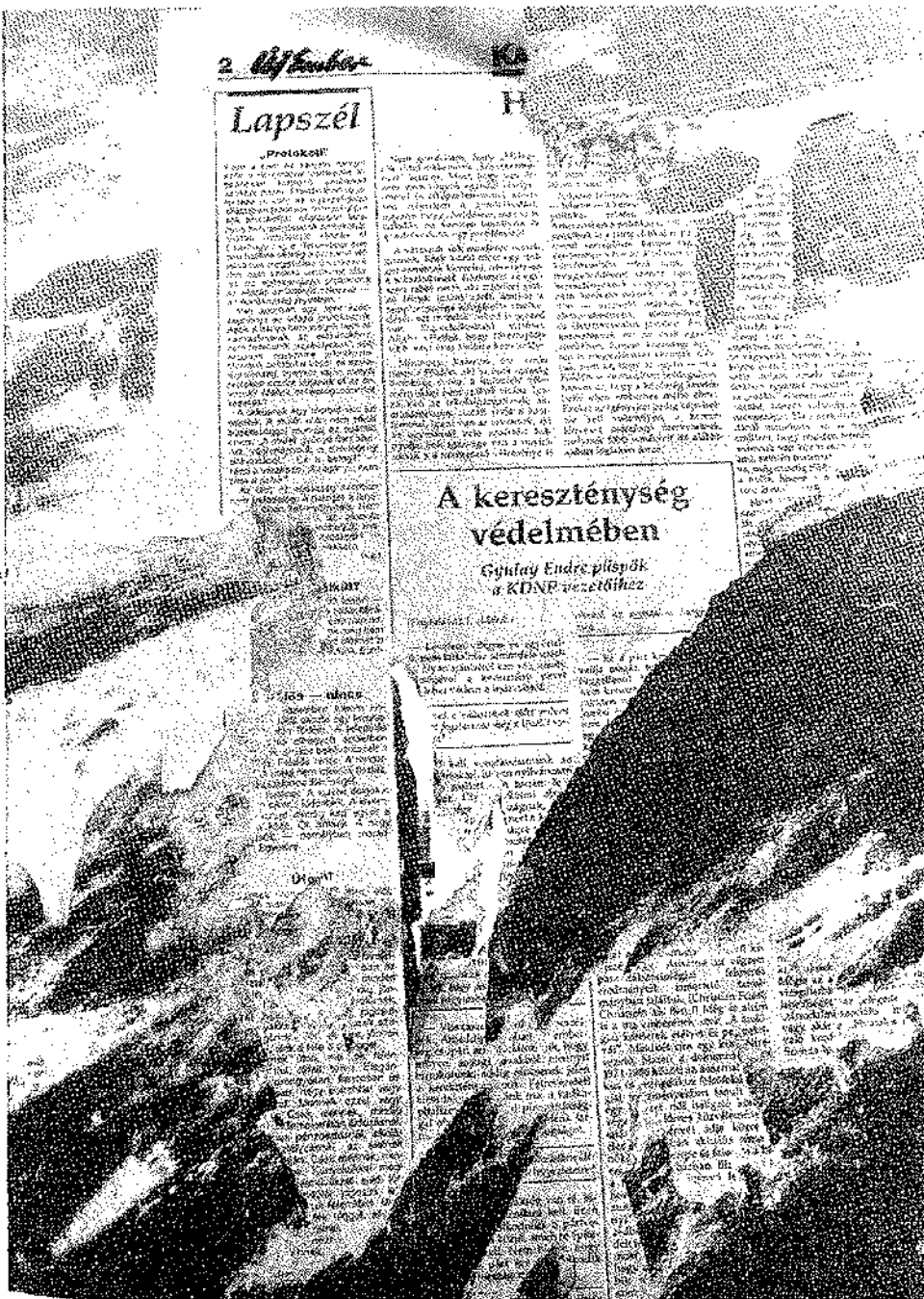
S. A.: Sok oka van. Könnyen pomográfának minősítenek egy filmet, ha megjelenik benne egy férfi nemi szerv. Nyilván ábrázolási divatok is meghatározó szerepet játszanak. Valószínűleg egyszerűen arról is van szó, hogy engem, mint férfi rendezőt, jobban érdekel a női test, mint a férfi test. De valahogy a művészettörténetet nézve is a női test az idea. Habár a görögöknél ez másként volt.

Máté Nóra

fotó: Sólyom András

A fű kinő belőled

Tavasszal, épp mikor a reklámtörvény körül dúltak a viták, a család kivillamosozott a zöldbe. Út közben láttuk, hogy a jó fekvésű, fűvel beültetett női altestet (Europlakát) teleragasztották újságpapírral. Akkor nem szálltam le, de másnap visszamentem fényképezni. Már messziről látszott, az újságpapírt megpró-

bálták lekapargatni. Nem örültem ennek, közelebb érve azért még észrevehetőek voltak egy katolikus hetilap részletei és egy felirat: „Figyellek te személtáda újságos festő barom!”. Tényleg figyelte. Épp csak elkezdtem fényképezni, rám rontott egy festett szőke.

– Mit csinál itt?

Azért sem mondtam meg, hátha kitalálja. Majdnem sikerült neki.

– Miért ragasztotta tele a plakátunkat? Van fogalma magának, mennyibe kerül ez?! Holnap újat kell feltennünk.

Felvilágosítottam, hogy nincs fogalmam, mennyibe kerül, nem én ragasztgattam, viszont nagy meglepedéssel tölt el ez az akció. Elmondtam, ki vagyok, honnan jöttem és miért. Ő nem mondta meg a nevét, azt kezdte magyarázni, hogy ez a plakát nagyon sikeres, néhány kis jelentéktelen szervezetet – környezetvédők stb. – kivéve mindenki nagyon szereti (?), az összes nagy lap is közölte és egyébként is, egy feminista újságnak nem ezzel kéne foglalkoznia. – Tudja miről írjanak inkább, arról, hogy nekem három gyerekem van, hét évre kiestem a munkából, most kezdtem újra dolgozni, mire összeszedem a gyerekeket este van,

otthon is minden az én nyakamba szakad... Mikor fogom én utolérni a férjemet... Magából kikelve hadarta el mindezt és átrohant a piroson.

kép és szöveg:
Benda Szidónia

A nőknek szóló magazinok hetente bombáznak bennünket szépségápolási tanácsokkal. Az egyik ilyen újság legutóbbi számából megtudhatjuk, mekkora az ideális távolság a mellbimbóink és a köldökünk között, mi több, hasznos útmutatót is kapunk ahhoz, hogyan őrizzük meg „csábos testrészünk feszségét, rugalmasságát és kívánatos alakját”. Már csak azt sajnáljuk, hogy a férfiak rendszerint nem kapnak ilyen hathatós segítséget „csábos testrészük” fitten tartásához. Pedig, képzeljük csak el, hogy örülnének az ehhez hasonló jó tanácsoknak.

„A szépségiparban végzett közvélemény-kutatás szerint a nők első pillantása a férfiak fenekére, második a szemére és csak a harmadik esik a fütyjükre. A férfiak viszont önmagukon legtöbb-

ápoló tejet vagy speciális fütyiápoló termékeket. A pakolásokat hetente egyszer, a borogatásokat és bedörzsöléseket két- és négy naponta alkalmazzuk. Ne sajnáljuk erre az időt.

VONZÓ GATYADUDOR

A nagy fütyiizom erősítésével megelőzhető az idő előtti megereszkedés. Legfontosabb az egyenes testtartás. Álljunk háttal szorosan a falhoz, húzzuk be a hasat, szo-

ügyeljünk arra, hogy ne hulljon ki a priznic (20 perc). A hideg és a meleg víz váltogatása is edzi a bőrt és a kötőszövetet.

SPECIÁLIS KEZELÉS

Csepegtessünk sósborszeszt egy vattacsomóra és finoman dörzsöljük át vele a fütyit. Megelőzi annak megereszkedését, megnyúlását. A másik régi módszer: egy evőkanál gyümölcscecet (legjobb az almaecet) 1/4 liter langyos vízzel elkeve-

Nem mellékes

A szépségiparban végzett közvélemény-kutatás szerint a férfiak első pillantása a nők fenekére, második a szemére és csak a harmadik esik a mellére. A nők viszont önmagukon legtöbbször a keblüket mustrálgatják, s 90% százalékuk elégedetlen a formájával, gömbölyűségével. A következő jó tanácsok segíthetnek abban, hogy megőrizzük csábos testrészünk feszségét, rugalmasságát és kívánatos alakját.

Naponta kényeztessük

Pontos a megfelelő melltartó használata és a mindennapos ápolás, mely segít hosszabb ideig megőrizni az eredeti állapotot. Ne sajnáljuk az időt a heti egyszeri mell- és dekoltázs peelingre. A radi-rozással fokozzuk a vérkeringést, a bőr is fellisszül, és eltüntethetők a kisebb foltok, az elhalt szarupikkelyek. Naponta használjunk hidratáló testápoló tejet vagy speciális mellápoló termékeket. A pakolásokat hetente egyszer, a borogatásokat és bedörzsöléseket két- és négy naponta alkalmazzuk.

Álljunk a falhoz

Legfontosabb az egyenes testtartás. Álljunk

A mell ellenségei:

- ✓ helytelen, görnyedt testtartás,
- ✓ hosszú, forró fürdő
- ✓ gyors, nagy súlyingadozás,
- ✓ túl feszes és szűk melltartó, mellkötő

be a hasat, szorítsuk a fejünket, a vállunkat, a gerincoszlopunkat és a vállunkat a falhoz. Ebben a helyzetben fokozódik a vérkeringés és a mellünk megemelkedik.

Vonzó dekoltázs

A nagy mellizom erősítésével megelőzhető a kebeli idő előtti megereszkedése. A gyakorlattal a dekoltázs is feszes és rugalmassá tehető. A kezeiket kialszóljuk össze szorosan a mell előtt, úgy mintha dió lörmék. Maradjuk így 10 másodpercig, aztán lazítsunk, majd ismételjük meg a gyakorlatot minden nap egymás után tízszer.

Nagyi titkos receptje

a mell szépségének megőrzésére, a szövetelek erősítésére. Itassunk át egy törölközőt tengeri sóval (1/2 liter vízhez 1 evőkanál tengeri só) vagy borsmenta teából (1/4 liter vízhez 3 teáskanál teafű) készült főzettel. A borogatást helyezzük a domborulatokra. Takarjuk be száraz frottírral, s ügyeljünk arra, hogy ne hulljon ki a priznic (20 perc). A hideg és a meleg víz váltogatása

Banán pakolás

Az érett banánt (de ne barnát) szétgyomkodjuk, és hozzákeverünk 1 evőkanál tejszínt, 1/2 mokkáskanálnyi mézet. Az így kapott vitaminos, tápláló pakolást felkenjük a mellre, majd 20 perc elteltével alaposan lemossuk. Vigyázzunk, ha nem öblítjük le gondosan, akkor a pakolás fehérje hatóanyagai bomlásnak indulnak, és kiütést okoznak.

Masszírozzuk naponta

A masszázst csodákra képes, serkenti a nyirokeringést. Ezért, ha van időnk, naponta ismételjünk a mozgólatsort. Használhatunk speciális mellápoló krémeket, de a hidratáló testápoló is megteszi. A dekoltázs közepéről indulva mindkét kézzel végesszünk lég-símlő mozgólátot lefelé, a szegycsont irányában. Majd a kezek között

rünk, s a fenti módon ezzel töröljük át az érzékeny bőrt. Emeli és erősíti a fütyit.

BANÁN PAKOLÁS

Az érett banánt (de ne barnát) szétgyomkodjuk és hozzákeverünk 1 evőkanál tejszínt, 1/2 mokkáskanálnyi mézet. Az így kapott vitaminos, tápláló pakolást felkenjük a fütyire, majd 20 perc elteltével alaposan lemossuk. Vigyázzunk, ha nem öblítettük le gondosan, akkor a pakolás fehérje hatóanyagai bomlásnak indulnak, s kiütést okoznak.”

— szűsz —

Nők Világbankja Magyarországi Egyesülete

A Nők Világbankja (Women's World Banking) negyven ország ötvenegy tagszervezetét tömörítő szervezet. Célja, hogy a hagyományos bankok ügyfélköréből kiszorult, szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező vállalkozónők segítséget kapjanak egzisztenciájuk megteremtésére. A WWB működésének 15 éve alatt világméretű hálózattá fejlődött. Tagszervezetei minden országban a helyi viszonyoknak megfelelő eszközöket alkalmaznak a vállalkozónők segítésére, a képzés, az oktatás és/vagy valamilyen pénzügyi szolgáltatás azonban mindenképpen szerepel ezek között. Ez utóbbi sok helyen speciális pénzügyi intézmény, amely kis összegű, alacsony kamatú hitelek nyújtását vagy a hitelekhez garancia nyújtását jelenti.

A magyar Egyesület 1994-ben alakult. Alapítói többségében vállalkozónők, valamint pénzügyesek, kormányzati tisztségek vezető posztjait betöltők, akik tapasztalatból tudják, hogy tenni kell a vállalkozónők, különösen a kis és mikro vállalkozások hátrányainak csökkentéséért, kiváltképp az alacsony jövedelmű, az önfoglalkoztató kategóriába tartozó nők segítéséért. Ezeknek a vállalkozásoknak két nagy problémája napjaink Magyarországon az ismeret, illetve a pénzhiány. Ezeken a területeken szeretne segíteni a Nők Világbankja Magyarországi Egyesülete képzéssel, tanácsadással, illetve hosszú távon egy mikrohitelt nyújtó pénzügyi intézmény létrehozásával.

Az egyesület egyik legnépszerűbb programja a minden hónap első keddjén megtartott klubdelután

a Pallas Páholyban, ahová az érdeklődőket szeretettel várjuk délután 5 órától. A klubban lehetőség van kapcsolatok kialakítására, barátkozásra és minden alkalommal egy neves előadó egy közérdeklődésre számot tartó témában beszélget az egybegyűttekkel.

A hagyományos tanfolyamok mellett az Egyesület egy speciális programot is működtet, amelynek neve Vállalkozók Válllvetve program. Ennek alap gondolata az, hogy vállalkozói ismereteket nem csak tanteremben, öltönyös-nyakkendő szakértőktől lehet tanulni, hanem egymástól is. A vállalkozók legjobb oktatója egy másik vállalkozó. A legalkalmasabb helyszín pedig a képzésre a valós világ, a vállalkozás színtere – vagyis a gyár, üzem, műhely, üzlet. Azok, akik a vállalkozásukban már elérték egy szintet, sokat tudnak segíteni a többieknek, különösen, ha azonos szektorban működnek. Jó ismeretségek születnek, üzleti kapcsolatok alakulnak, és az azonos szektorban működők rájönnek, hogy sok minden éppenséggel könnyebb együtt. Emellett a programban résztvevők közösen fogalmazhatják meg azt is, mire van szükségük, milyen tudás, ismeret megszerzése segít nekik, hogy sikeresebbek legyenek. Az Egyesület igényekre válaszolva megszervezi a kívánt képzést.

A HWWB Egyesületet kilenc tagú elnökség irányítja, melynek tagjai vállalkozónők, kisvállalkozás-fejlesztő intézmények szakemberei, bankárok, oktatási szakemberek.

VÁLLALKOZÓK VÁLLVETVE

a

NŐK VILÁGBANKJA MAGYARORSZÁGI EGYESÜLETE

speciális képzési programja

- ruha-, textil-, konfekció-iparban, a divatszakkal kapcsolatos vállalkozást működtetőknek (tervezőknek, készítőknél, nagykereskedelmi, kiskereskedelmi tevékenységet végzőknek);
- üzleti tanácsadóknak (adó, könyvvitel stb. területén dolgozó tagjainknak).

szemináriumok,
tréningek,
üzleti kapcsolatok,

baráti beszélgetések,
kiállítások, termékbemutatók,
helyszíni látogatások vállalkozóknak

és sok egyéb érdekes program családí vállalkozóknak, női vállalkozóknak.

További információ, jelentkezés a programokra, új tagok belépése:

Nők Világbankja Magyarországi Egyesülete, 1024 Budapest, Rómer Flóris utca 22-24.

Telefon/fax: 212-2179, 115-1987

Feminista Archívum

Nagy Anikó: A magyar asszonyok könyvtára

Az 1924-es év különösen szerencsés év volt gyarapodás szempontjából a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára életében. Ekkor készítette el adományozó levelét gróf Apponyi Sándor, mellyel a legértékesebb s mennyiségileg is legnagyobb gyűjteménnyel gazdagította az intézmény állományát. E történelmileg is nagy jelentőségű adomány mellett ezekben az években több, kisebb-nagyobb ajándékkal gazdagodott a Könyvtár, s bár a helyhiány olyan méreteket öltött, melyre addig nem volt példa, minden adományt örömmel fogadtak.

„A Nemzeti Múzeum Országos Széchényi (sic!) Könyvtára a napokban egy páratlan értékű s nagy kulturális jelentőségű adománnyal gazdagodott” – tudósítja a közvéleményt Résey Tivadar könyvtárnok 1924. május 11-én a 8 Órai Újság hasábjain. Az ajándékozó nevét nem közli a cikk, hiszen „az adományozás egyik nemes lelkületre valló alapfeltétele, hogy az adományozó neve ne kerüljön nyilvánosságra.”

Ugyanebben az évben a Magyar Bibliofil Szemlében is megjelenik egy cikk B. R.³ aláírással, melyből megtudjuk, hogy a könyvtárat Budapest központjához közel, egy csendes utcában alapította és fejlesztette egy székely asszony.

A Magyar Könyvszemle is közli az örvendetes eseményt: az 1924. évi kötetben Rédey Tivadar cikke⁴ jelent meg, majd az 1925-ös kötetben a Könyvtár évi jelentésében⁵ Lukinich Imre igazgató hangsúlyozza az adomány jelentőségét.

Az irodalomszerető s pártoló társaságok tagjai között, könyvkiadók, nyomdászok, írók és költők előtt nem volt titok, hogy ez a szerény, névtelen székely asszony Benczúr Gyuláné. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött kéziratok dokumentumokból⁶ kiderül, hogy Boldizsár Kata Piroska 1854. június 13-án született Kereszt-

úron. Kisgyermekként Budapesten lakott, majd Bécsben – ahol édesapja az erdélyi kancellária hivatalnoka volt – nevelkedett egy intézetben. Ismét Budapesten, majd Kolozsvárott végzi tanulmányait. 1876-ban a budapesti Terézvárosi Állami Tanítónőképzőben segédtanítónő, 1882-től kezdve pedig tanítónő állást tölt be. Földrajzot és történelmet tanít. 1892-ben férjhez megy Benczúr Gyula festőművészhez, akinek – miután négy gyermekének anyját elvesztette – ez a második házassága. Boldizsár Kata a négy gyereket szeretettel nevelte fel, s mindvégig méltó társa maradt férjének.

A Lendvay utca 15. sz. alatti házat a művészet, az irodalom és a tudományos munka légköre töltötte be. A ház asszonya tevékenyen részt vett az irodalmi életben, s mindenütt, ahol alkotni, tenni lehetett. Részt vesz a Gyermek Liga és a Háziipar megalapításában, a Lotz Album és a Petőfi Album elkészítésében.

1888-ban alapítja a Magyar Asszonyok könyvtárát, s ettől kezdve 40 éven át gyarapítja gyűjteményét. Vásárol, másoltat, kapcsolatokat teremt, kiadókkal, nyomdákcal tárgyal, levelez, hogy gyűjteménye számára megszerezhesen minél többet abból, amit magyar vagy külföldi asszonyok valaha leírtak imádságos könyv, levél, útleírás, vers, novella, dráma, regény vagy tanulmány formájában; amit bárki asszonyokról vagy asszonyokhoz írt, legyen az levél, tanulmány, szépirodalmi mű, halotti beszéd; vagy amit a magyar asszonyok művelése, nevelése szempontjából lényegesnek érzett: jogtörténet, gyermek- és nőnevelési útmutató, illemszabály, szakácskönyvek stb. Gyűjtötte mind ezt az anyagot 1928. március 13-án bekövetkezett haláláig olyan formában, ahogy hozzájutott, ahogy anyagi lehetőségei megengedték: eredeti példányokat, másolatokat, újságkivágatokat. „Negyven évi gyűjtőmunkásság eredménye ez a több, mint 3000 író művét 4000-nél több kötetben felölelő könyvtár... kiegészíti ezt magyar nőknek, főképp (sic!) erdélyieknek... leveleiről készült több száz másolat...”

Írja Bartoniek Emma, a könyvtár gondozója. A Magyar Asszonyok könyvtára tehát két elkülönülő részből áll: könyvgyűjteményből és levelestárból.

Az adományozó gyűjteményét – mintegy 4000 művet – tudományos alaposággal készített, bővíthető kötet-katalógusokban részletezte.

A gyűjtemény tárgyai között vannak ma is értékesnek, az Országos Széchényi Könyvtár állománya szempontjából fontosnak tartott s kevésbé értékesnek ítéhető

művek. Minthogy „e könyvtár alapításától kezdve Hungaricum könyvtárnak indult, azaz olyannak, mely elsősorban és főként a hazai s hazai vonatkozású irodalom termékeit hivatott összegyűjteni,⁸ jelen dolgozat megkísérli a Benczúr Gyuláné által gyűjtött anyag hungarica-részének bemutatását, tehát a magyar nyelvű műveket, követve a magyar irodalom korszakolását.

Régi magyar irodalom

(XV. század közepe – XVIII. század közepe)

A kor emlékei közül imádságoskönyvek, bibliafordítások és magyarázatok, zsolnárok, halotti beszédek vannak többségben. A mintegy 170 halotti beszéd közül a legrégebbi példány Bethlen Gábor feleségének, *Károlyi Zsuzsannának* tiszteletére mondott prédikáció és megemlékezés, melyet a kor szokásainak megfelelően pár évvel később, 1624-ben nyomtattak ki.

Időben *Lorántffy Zsuzsanna* „Moses es az Prophetak...” című bibliamagyarázata következik 1641-ből. Mindkét mű Fejérvárott készült.

Werbőczy István 1660-ban Lőcsén nyomtatott könyve ebben a gyűjteményben azt dokumentálja, hogy a nőket már a XVII. században is érdekelte a jogtörténet és a törvényhozás. A könyv, melynek első tulajdonosa – a benne található bejegyzés alapján – Telekiné Mikes Mária volt, mindig női tulajdonba került.

Az 1630-as évek erdélyi puritánmozgalmának emléke *Medgyesi Pál*: *Dialogus Politico-Ecclesiasticus* című műve, mely Bártfán 1650-ben készült.

Az első jelentős magyar költőnő: *Petrőczy Kata Szidonia* énekei csak gépirásos másolatban vannak meg a gyűjtemény Levelestárában. A bujdosásban írt Jó illattal füstölő igaz szív... 1708-as kiadása és a Kereszt nehéz terhe alatt... második, 1764-es kiadása a gyűjtemény értékes darabjai csonkán is. Több későbbi cikk, tanulmány egészíti ki *Petrőczy Kata Szidonia* műveit. A kor művelt nagyasszonya *Bethlen Kata* grófnő volt, aki emlékirataival, valamint híres könyvtárával alkotott maradandót. Életének Maga által való rövid leírása egy kötetben jelent meg *Bod Péter*: *Tiszta, fényes drága bíbor...* című, patrónája halálára írt verses búcsúztatójával 1762-ben Kolozsvárott. A Bujdosásnak emlékezet köve... című imádsággyűjteményt több kiadásban is megtalálhatjuk a gyűjteményben.

Az irodalomtörténet szempontjából oly fontos magyar irodalomtörténet-írás egyik első művelője *Bod Péter*, református prédikátor. Bethlen Kata udvarában élt, s a nagyasszony támogatását élvezte. Magyar Athenas című művében, mely 1766-ban

jelent meg, több mint 500 írot, tudóst mutat be, köztük a kor jeles asszonyait is. Katalógust készített Bethlen Kata könyvtárának állományáról, mely katalógus eredetiben nincs meg gyűjteményünkben. Megtaláljuk viszont egy későbbi kiadását Benczúr Gyuláné tanulmányával, mely az Erdélyi Helikon 7. évfolyamában 1912-ben jelent meg Köblös Zoltán jegyzetivel. Ugyancsak Benczúr Gyulánének köszönhető az a könyvészeti ritkaság, mely a XVIII. század tipográfiájához hasonló kivitelben Budapesten 1911-ben jelent meg mindössze 25 példányban. A kötet tartalma: Árva Bethlen Kata fohásza, Bod Péter: Tiszta, fényes drága bíbor... című versének részlete, a Magyar Athenasból a Bethlen Katára vonatkozó szakasz és a könyvtár katalógusa.

Szép példány *Zay Anna: Nyomorúság iskolája... című imádságos- és verseskötete 1721-től. Benczúr Gyulánéra mint könyvtárgyarapítóra jellemző, hogy sok műhöz hozzácsatolta a róla szóló cikkeket is. E könyvecske hátsó borítójához is egy boríték van ragasztva, mely Román Ernőnek a Sárospataki Református Lapokban Kurucz Vay Ádámné sz. Zay Anna imakönyve címen megjelent cikkét tartalmazza.*

A felvilágosodástól a realizmusig (XVIII. század közepe – XIX. század vége)

Molnár Borbála Munkáji-val (Pozsony, 1794) indul a korszak nőíróit képviselő művek sora. Verses levelezését ugyancsak Pozsonyban Czizi István adta ki; Barátsági vetélkedés... című műve pedig Kolozsvárott, 1804-ben jelent meg.

A magyar gyermek- és ifjúsági irodalom egyik úttörője: *Bezeredy Amália* 1836-ban jelentkezik Flóri könyve című mesekönyvével. *Vachott Sándornétól*, e műfaj másik jelentős képviselőjétől már több kötet is van a gyűjteményben: a *Gyermekvilág* (1861) elbeszélések, regék, mesék, dalok, útleírások, gyermekjátékok, rébuszok gyűjteménye. Másik műve: Szikáry Ilona és más beszélek az ifjúság számára. *Kempelen Riza* (Kempelen Győzőné, Tóth Riza) a *Hölgyfutárban* publikálta elbeszéléseit. Itt két műve van meg: *Újabb beszélei* (1857) és *Kibékülés* (1858) című regénye.

Bulyovszky Gyuláné, Szilágyi Lilla színésznő volt, de sokat írt, fordított. Novellái 1855-ben, Újabb novellái 1857-ben jelentek meg.

Bár az igényes kritika nem méltatta, korának igen népszerű írója volt *Beniczkyne*

Bajza Lenke. Több műve szerepel a gyűjteményben: *Rózsa-e vagy viola?*, *Hol a boldogság?*, *Beszélek* (1838), *Nyomavesszett*. Útleírásait első férje nevével adta ki 1862-ben: *Heckenast-Bajza Lenke: Nyugat-Európa*.

Bogdanovics György álnéven írt *Bogdanovich Krisztina*, *Beksics Gusztávné*. Egy regénye: *Egy humánus háziúr élményei* (1891) és egy verseskötete: *Álmatlan éjszakák* (1896) van meg a Magyar Asszonyok Könyvtárában.

Gyarmathy Zsigáné a szabadságharcra emlékezve írt regényt *Monostori Katinka* (190) címmel. Másik regénye: a *Zudorék* (1897) még három elbeszéléskötete emlékeztet rá.

Szegfi Mórné Kánya Emília 1860-ban indította a *Családi Kör* című szépirodalmi lapot. Önálló műveit *Emília* néven jelentette meg, néhányat a Magyar hölgyek könyvtára sorozatban. Benczúr Gyuláné könyvtárába novellái és egy regénye: *Váltságos napok* (1876) került be.

Wohl Janka és *Wohl Stefánia*, a népszerű és tehetséges nővérek életüket teljesen az irodalomnak és a nőnevelés ügyének szentelték. Jókai Mór segítette Jankát mint 15 éves lányt első kötete kiadásához. Tőle *Az én első albumom* van meg. *Stefániát* Hátahagyott iratai (1891), a *Regék 3. kiadása* (1898) és a *Jankával közös Beszélek és tárczák* (1877) képviselik.

Sorolhatnánk a korszak íróit, kik egy-két művet írtak életükben, s kiknek kilétét ma már az irodalomban jártasak is csak lexikonból tudják meg vagy még onnan sem. Az ő műveiket is megőrizte Benczúr Gyuláné. Ezeknél a műveknél azonban jelentősebbnek érezzük az antológiákat, melyek régi és korabeli nőírók néhány művét gyűjtik kötetbe. *Peretsényi Nagy László*, *Vachott Sándorné*, *Farkas Albert*, *Khern Ede*, *Zilahy Károly*, *Harmath Lujza* és mások állítottak össze és adtak ki ilyen jellegű műveket.

Életrajzok, visszaemlékezések, kiadott levelezések, irodalomtörténeti és egyéb tanulmányok sora ad képet a magyar asszonyokról. Mintegy száz kisebb-nagyobb cikk, tanulmány, kötet foglalkozik a magyar uralkodócsalád nőtagjaival, híres vagy hírhedt főúri asszonyokkal. *Árpád-házi Szent Erzsébet*, *Szent Margit*, *Mária királyné*, *Báthory Erzsébet*, *Károlyi Zsuzsanna*, *Erzsébet királyné* élete a legdivatosabb téma a gyűjtemény alapján, de találunk magyar nyelvű írásokat *Krisztina királynőről* vagy *Angliai Erzsébetről* is.

Deák Farkas ebben az időben gyűjti össze és adja ki a Magyar hölgyek leveleit, 499 darabot, 1515-től 1711-ig terjedő keltező-

sűket. Előadást is tart e témáról a Magyar Tudományos Akadémia II. osztályán 1879. november 10-én. *Forgách Zsuzsanna* és *Wesselényi Anna* levelezéseit önálló kötetekben jelenteti meg.

Szilágyi Sándor szerkeszti *A két Rákóczi fejedelem családi levelezését* (1875). *Mikó Pál* nyelvészeti értekezésének címe: *Női magyar levélstílus a 17. században* (1896).

Divatós műfaj képviselnek az emlékiratok, útleírások. A híres színésznő, *Déryné* naplója két kiadásban, *Vachott Sándorné* emlékiratai, *Teleki Emma* grófnő Görögországi levelei (1873), *Podhoray Podhoraszky Mária: Egy államfogolynő naplója* (1852), *Pulszky Teréz*, *Agost és Ferenc: Regék Olaszföldről* stb. adnak képet a nők életéről.

Előtérbe kerül a nőnevelés kérdése. Nemcsak szakácskönyvek, a jó gazdasszony számára írt hasznos útmutatók jelennek meg, hanem egyre több olyan mű is, mely a nők szellemi fejlődését sürgeti, példázza. *Geöcze Sarolta* Külföldi nevelésügyi tapasztalatokról számol be a *Magyar Pedagógia* 1898. évi 10., 1899. évi 4. és 5. számában. *Illésy György* *A nők munkaképessége és munkajoga különösen szellemi téren* címmel írt tanulmányt 1871-ben. *Zirzen Jankának*, a budapesti VI. kerületi Állami Polgári Tanítónőképző Intézet igazgatónőjének tiszteletére emlékalbum jelenik meg 1897-ben.

Ízelítő a nők tudományos munkásságából: *Benedek Marcellné*, *Győri Lujza: Az empire építészet Pesten 1800-0849.*, *Csányi Gizella: Laicus filozofia* (1894), vagy az európai hírű *Torma Zsófia* – akit királyi engedéllyel bölcsészdoktorrá avattak – művei: *Hunyadmegyei neolith kőkorszakbeli telepek és a Tordosi őstelep és hazánk népe ősmityhosának maradványai* (1897).

Új és modern magyar irodalom (XX. század)

1890-ben jelentkezett első verseskötetével *Czóbel Minka*, a sokoldalú szépíró. Személyes barátságban volt Benczúr Gyulánéval, aki őt tehetségesnek tartotta, s minden lehetőségével támogatta. Levelezésük⁹ adalék Benczúr Gyuláné megismeréséhez is. Nemcsak szerette az irodalmat, de az irodalmi élet tevékeny résztvevője is volt. Véleményt mondott, javasolt, előkészítette a kiadást:

„Kedves Minkám,
Mellékelve küldöm versesköteted kefelevonatát. Kérjük a két még hozzáadandó verset és a correcturát! A sajtó alá rendező

„bizottságnak” két szerény megjegyzése van, melyet a felette álló poeta lábai elé tesz: 1. a könyv címe: „Felhők és virágok” átváltoztatható lenne-e „Notás könyvre” vagy más általad meghatározandó erőteljesebb címre?...¹⁰

Sürgette a szerzőt:

„... mert csak e hóban vagyok még itthon és elutazásom csak úgy lesz nyugodt, ha a verskötet kiadása rendben lesz...”¹¹

Megszervezte a mű megjelenését:

„Kész regényedet nem adhatná ki az Egyetememes regénytár? Költeményeidet pedig külön kötetben a Franklin? Vagy: ha kitüntetnél bizalmaddal, úgy küldenéd fel nekem. Magamhoz hivatnám Hornyánszkyt – a legolcsóbb nyomda – költségvetést csináltatnék a kiadási költségekről. Felosztom azokat egy csoport adakozó között és kiadjuk saját kiadásodban.”¹²

Megnyugtatta az érzékeny poétát, ha éppen erre volt szükség, előkészítette a mű fogadtatását:

„Sietek megnyugtatni, az „Opálokról” való hútlapi hallgatásról. Az a mi jó barátunk... bő és tág tapasztalatokkal bír erre nézve.... Ha júliusban küldjük meg a szerkesztőségeknek, úgy néhány szóval regisztrálják az újonnan beérkezett könyvek között, míg ősszel a karácsony előtt megjelent új könyvek ismertetése tárczacikkben lesznek méltatva.”¹³

A Magyar Asszonyok Könyvtára számára megszerezte Czöbel Minka összes verseskötetét: Nyiralombok (1890), Újabb költemények (1892), Kakuk füvek (1890-1900), A virradat dalai (1896), Opálok (1903), Fehér dalok. Színműve: Donna Juanna (1900), regénye: Két arany hajszál.

Gróf Vay Sarolta vagyona elvesztése után írásaiból élt. Művelődéstörténeti munkái, melyeket Vay Sándor néven adott ki: Régi nemes urak, úrasszonyok (1900), Régi magyar társasélet (1900), Pestvármegyei történelmi (1907).

Grof Teleki Sándorné Szikra álnéven írt. Regényei: Bevándorlók (1898), Ugody Lilla (1900) stb. Elbeszélései: Csak egy bokor muskátli (1904), A hét szilvafa árnyékában (1909).

Az államilag támogatott konzervatív irodalom képviselői: P. Gulácsy Irén, Tormay Cecil, Erdős Renée, Kosáryné Réz Lola népszerű művei mellett a magyar irodalom e korszakának legjelentősebb nőírója: Kaffka Margit is több regénnyel, novellával szerepel a gyűjteményben. Pl.: Csonka regény és novellák, Az élet útján (1918), Állomások (1922), Két nyár (1916).

Lesznai Annát két verseskötete mutatja be: Hazajáró versek (1909), Édenkert (1908). Lányi Sarolta az Ajándék (1912) és A távozó (1914) kötetekkel képviselteti magát.

A felsoroltakon kívül még mintegy 20 nőíró egy-két művét tartalmazza a könyvtár ebből az időszakból.

Emlékiratok, naplók, kiadott levelek szintén szép számban vannak a gyűjteményben. Néhány említésre méltó közülük: Bölöni Györgyné az első világháború előtt Anatole France titkárnője volt Párizsban. Személyes emlékeit írja le az Anatole France sétái-ban (1925) Kémeri Sándor néven.

Feszty Árpádné, Jókai Róza memoárjai: A tegnap (1924), Akik elmentek, A Jókai ház. Jászai Mari és Blaha Lujza naplói színház-történeti adatokat is tartalmaznak.

Mikszáth Kálmánról emlékezik felesége Mauks Ilona és sógornője Mauks Kornélia. Szendrey Júlia Ismeretlen naplója... 1930-ban jelenik meg.

Az 1900 és 01930 között megjelent, nőkről szóló cikkek, tanulmányok száma a gyűjteményben meghaladja a százat. Néhány közülük igen jelentős mind tartalom, mind terjedelem szempontjából – pl. Takáts Sándor: Régi magyar asszonyok (1914) –, néhány pedig 1–2 lapos újságkivágás formájában ad lehetőséget a nőirodalom további kutatására.

A nő és a tudományos munka: e két fogalom már összetartozik. Benczúr Gyuláné szenvedélyesen gyűjtötte a nők tudományos tevékenységének dokumentumait. Hoffmann Edit művészettörténésztől 9 tanulmány, Bartoniek Emmától 2 tanulmány, Czeke Mariannától 2 kötet, Pukánszky Kádár Jolántól 1 kötet (mindhárman az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai voltak), Geöcze Saroltától 3 kötet, Dienes Valériától s még rajta kívül mintegy 50 szerzőtől egy-egy kötet, illetve tanulmány szerepel a gyűjteményben. A témák a legkülönbözőbbek: irodalom-, zene- és művészettörténet, filozófia, vallás-tan, jogászat, pszichológia, történelem, ásványtan stb.

A könyvtár sorsa

Benczúr Gyuláné halála után lánya, Benczúr Ida tartotta a kapcsolatot az Országos Széchényi Könyvtárral. Az intézményen belül Bartoniek Emma – akkor alkönyvtárnok – gondozta a gyűjteményt. Ő írt nekrológot a Magyar Könyvszemlébe, melyből megtudjuk, hogy Benczúr Gyuláné „végrendelésében és élőszóval is kifejezte azt az óhaját, hogy a könyvtár ne járódjon le az ő alapvető munkájával. Kérelmet intézett a magyar asszonyokhoz, hogy amit ő kezdeményezett, azt szeretettel fogadják és folytassák.”¹⁴

Száznál valamivel több kötetéről derült ki, hogy 1924, illetve 1928 után került a gyűjteménybe.

A viszontagságos évek nyomot hagytak a gyűjteményen. A meglevő könyvek fizikai állapota viszonylag jó, a kötések épek. Az 1965-ös és 1968-as revízió során azonban kiderült, hogy sok elveszett közülük. A magyar anyagnak ma már mintegy 35%-a hiányzik.

Levelestár

A Magyar Asszonyok Könyvtáráról annak idején írt híradások szerint a könyvtár „... legnagyobb értéke egy 24 fasciculusra terjedő levelestár, melynek darabjai – a XVI. század közepétől a múlt század elejéig – megszólaltatják történelmünk csaknem valamennyi jelentős asszonyalakját.”¹⁵

B. R. a Magyar Bibliofil Szemlében¹⁶ részletezi is a levelestár anyagát, melyből 4 fasciculus már kiadásra készen áll, „16. és 17. századbeli női levelek” címmel.

Úgy tűnik tehát, hogy a könyvtárnak szervező része volt a levelestár, egyidőben és együtt ajándékozta a két gyűjteményt Benczúr Gyuláné az Országos Széchényi Könyvtárnak.

Benczúr Gyuláné kézírásával és gépírással részletes listák következnek a Levelestár anyagáról a levéltári források pontos megnevezésével. A különböző listák, melyek néhol hiányosak, néhol ellentmondásosnak tűnnek, összesen 847 levél meglétét tanúsítják.

Még arra sincs semmi biztos adatunk idáig, hogy ezek a levelek mind megvoltak 1924-ben. Mai hollétüket pedig további kutatómunka kísérrelhetné meg kideríteni.

Jegyzetek

1. R. T.: Egy „névtelen székely asszony” könyvtárdománya a Nemzeti Műzsművek = 8 Órai Újság 10. évf. 89. sz. (1924. máj. 11.) 6. p.
2. U. az.
3. B. R.: Magyar Asszonyok Könyvtára = Magyar Bibliofil Szemle 1. évf. 2. sz. (1924. p. 65-68.)
4. R. T.: Magyar Asszonyok Könyvtára = Magyar Könyvszemle U. F. 31. köt. 1/4. füzet. (1924. jan./febr. p. 153-154.)
5. Lukinich Imre: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtáráról 1924. évi állapotáról. = Magyar Könyvszemle U. F. 32. köt. 1/4. füzet. (1925. jan./dec. p. 160-170.)
6. Benczúr család. OSZK Kézirattár Fond 36/1068.
7. Telepy Katalin: Benczúr. 3. kiad. Budapest, 1977, Corvina. 31., 37. és 42. számú tábla.
8. Bartoniek Emma: Benczúr Gyuláné = Magyar Könyvszemle U. F. 35. köt. 1/4. füzet. (1928. jan./dec. p. 91-92.)
9. Gulyás Pál: A könyv sorsa Magyarországon. = Magyar Könyvszemle U. F. 30. köt. 1/4. füzet. (1924. jan./dec. p. 13-71.)
10. Benczúr Gyuláné Czöbel Minkához. OSZK Kézirattár Fond 30/13.
11. U. az. A levél dátuma: 1903. V. 5.
12. U. az. A levél dátuma: 1903. V. 5.
13. U. az. A levél dátuma: 1907. okt. 27.
14. U. az. A levél dátuma: 1903. IX. 2.
15. Bartoniek Emma i. m.
16. R. T.: Magyar Asszonyok Könyvtára = Magyar Bibliofil Szemle 1. évf. 2. sz. (1924. p. 65-68.)

A tanulmány szerkesztett rövidített változata

Kafka Margit: Az asszony ügye

Egész külön mítoszvilága, mondaköre és irodalma van az „ember” történetén belül az asszonyi sors külön arcú tragikumának, amit e néhány szomorú szóba lehetne összefoglalni: tehetetlenség és epedés, lekötöttség, várás, félsz, túrés; – szívós és gyötrő erőfeszítések a passzivitásból kitörésre – a tört szárnyú visszahullások, örök ingadozások a kibékíthetetlen utak keresztezésén. És könnyek – ezek a meddő gyöngyök, amiket, mint a kagylóhéjban, horzsolódások gyötrelme sajtol –, oly erők örök feszülése, miknek eredőjében egyik felől van az idegbaj, hisztériák, degeneráltság (amit inferioritásnak hívnak), ítélethiány, ravaszság, kicsinyesség, felelőtlenység és ezek „bájos” rabszolgaösztöne a morális beszámíthatatlanságnak; – másik oldalon néhány elbűvölően gyönyörű életremeklés – asszonyi szentjei a vallásoknak, nagy színészpályák, diplomatai talentumok, uralkodónők, szalondámák (nem véletlen ez az összeállítás), néhány elvétve felcsillanó értékű literáris mű – s a művészet vagy tudás egyéb terein alig valami maradandó. – Ez az, ami felszínre jutott. Mögötte pedig töméntelenje alvó ösztönöknek – feszülésnek, fojtottságnak, kinnak – amiből sohase lehet senki számára egyéb, több, erőbb, csak – könnyek.

(Részlet, 1913)

CONFIDENT

CONFIDENT
MAI
ON

自信

自信

A NŐ SZEMÉLY
SZERKESZTŐ-
SÉGE NEK

Dandri
Oni

CONFIDENT
KOZMETIKUMOK

A MODERN NŐ TISZTÁBAN VAN HATALMÁVAL. ÓVJA SZÉPSÉGÉT ÉS FIATALSÁGÁT.
ÜGYEL ARRA, HOGY AZ ERŐVISZONYOK NEKI KEDVEZZENEK.
A MODERN NŐ FELSZÍNRE HOZZA TUDÁSÁT, GONDOLATAIT ÉS ÖTLETEIT.
MINDIG ÖNTUDATOS, MERT A LEGJOBB, FIATALSÁGÁT MEGŐRZŐ KOZMETIKUMOKAT
HASZNÁLJA, AMELYEK SOHASEM HAGYJÁK CSERBEN MAGABIZTOSSÁGÁT ÉS SZÉPSÉGÉT.